

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФАКУЛТЕТ ПО ПЕДАГОГИКА

Книга Педагогика

Том 112

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTY OF EDUCATION

Education

Volume 112

СТАЖАНТСКАТА ПРАКТИКА ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА СТУДЕНТИ, УЧИТЕЛИ НАСТАВНИЦИ И ПРЕПОДАВАТЕЛИ

ИЛИАНА ПЕТКОВА, ЙОНКА ПЪРВАНОВА,
ВЛАДИСЛАВ ГОСПОДИНОВ, МАРИЯНА ИВ. ИЛИЕВА*

Резюме. Новият Закон за предучилищно и училищно образование и последвалата Наредба 12 от 01.09.2016 г. за статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти наложи промени в начина на провеждане на държавната преддипломна/стажантска практика за студентите от специалност Педагогика на Факултета по педагогика при СУ „Св. Климент Охридски“. През учебната 2017/2018 г. беше разработено портфолио съобразно новите изисквания. Целта на настоящата студия е да представи проученото и анализирано мнение на стажант-учители, учителите-наставници и преподавателите, участвали в изпитните комисии, за академичната подготовка, организацията и провеждането на държавната практика.

Ключови думи: стажантска практика, портфолио, стажант-учители, учители-наставници, преподаватели

PEDAGOGY INTERSHIP PRACTICE IN VIEWS OF STUDENTS, MENTORING TEACHERS AND LECTURERS

Iliana Petkova, Yonka Parvanova, Vladislav Gospodinov, Mariyana Iv. Ilieva

Abstract. The new Law on Pre-school and School Education and subsequent Instruction No 12 of 01.09.2016 on the Status and Professional Development of Teachers, Directors and Other Pedagogical Specialists required changes in the way pre-gradual internship practice for

* Имейли: i.petkova@fp.uni-sofia.bg, y.parvanova@fp.uni-sofia.bg, v.gospodinov@fp.uni-sofia.bg, m.ilieva@fp.uni-sofia.bg.

students at “Pedagogy” specialty at the Faculty in Pedagogy at Sofia University “St. Kliment Ohridski” is implemented and evaluated. In the academic year 2017/2018 a portfolio has been developed according to the new requirements. The aim of the present study is to reveal opinions of trainee teachers, mentor teachers and lecturers who participated in the examination committees for the academic preparation, organization and conduct of the state-required practice.

Keywords: pre-gradual internship practice, portfolio, trainee-teachers, mentor teachers, lecturers

Въведение

Учителската професия е една от най-динамично развиващите се. Компетентностите, които трябва да притежава съвременният учител, са коренно различни от тези в миналото. Те са постоянно обогатяващи се и разнообразни. Отговорностите на българския учител нарастват и често той се чувства „изгубен“ в морето от нормативни изисквания, съдържателни промени и ежедневни предизвикателства.

През месец юли 2018 г. беше публикуван поредният доклад на Европейската комисия, насочен към основните проблеми пред учителската професия. Изследванията показват, че отделните европейски страни търсят и намират различни решения на национално равнище за:

- предварителното планиране при подготовката на учители;
- недостига и начините за подбор на учители;
- наставничеството като форма на въвеждане и задържане в професията;
- увеличаване привлекателността на професията за младите хора и търсене на пътища за задържането им в нея;
- възможностите за продължаваща професионална квалификация;
- многостепенна кариерна структура и атестирането на учителите¹.

Европейският профил на педагогическите специалисти от гледна точка на подготовка, квалификация и възможности за кариерно развитие се оказва твърде разнообразен.

Проведено национално изследване през 2018 г. изведе професионалните и социално-демографски характеристики на педагогическите специалисти в България. Резултатите доказват за пореден път високия образователен ценз и степен на професионална квалификация на българския учител. Анализирайки взаимовръзката възрастовата структура–професионален опит на младите учители до 35-годишна възраст, авторите стигат до извода, че „не личи правопрпорционална зависимост (с увеличаване на възрастта да нараства и педагогическият стаж) – общо 12% са учителите на възраст до 35 години, а 13% имат до 5 години педагогически стаж. Това показва, че след завършване

¹ Цит. по: Teaching careers in Europe. Access, progression and support. (2018) – *Eurydice report*. Published: 2018-07-05. Достъпно на: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/435e941e-1c3b-11e8-ac73-01aa75ed71a1/language-en>, 9–14.

на висше образование младите хора не постъпват на работа като учители². На базата на Наредба 12 от 01.09.2016 г. за статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти авторите са извели основните им функции и са изследвали степента на затруднение, които срещат при изпълнението им. Резултатите показват, че твърде нисък е процентът на учителите, които срещат трудности при: планирането (4,3%), организирането и провеждането на образователния процес и/или на дейностите по самоподготовка (7,1%); при участието им като оценители в провеждането на национално външно оценяване, държавни зрелостни изпити държавни изпити за придобиване на професионална квалификация по теория и практика на професията като квестори, оценители, консултанти и др. (9,7%); при участие в оценяването и избор на подходящи познавателни книжки или учебни помагала, на учебник или учебен комплект по преподавания учебен предмет, отчитайки спецификата на групата или класа, и участие във вътрешноинституционалната и външноинституционалната квалификация (12%) и оценяване на напредъка на учениците и при степента на усвояване на предвидените компетентности (14,4%). Най-високи са процентите на затруднения на педагогическите специалисти при „сътрудничество и участие в екипи за подкрепа на личностното развитие на децата и учениците съвместно с други педагогически специалисти (31,7%) и отговорност за живота и здравето на децата и учениците както по време на образователния процес в педагогическа ситуация или в учебен час, така и по време на организираните допълнителни дейности или занимания по интереси (26,2%)³.

Наредба 12 от 01.09.2016 г. за статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти зададе условията и реда за организиране и провеждане на практическата подготовка на стажант-учителите. На тази база екипът⁴, водещ държавната преддипломна/стажантската практика на студентите от специалност Педагогика във Факултета по педагогика при СУ „Св. Климент Охридски“ разработи портфолио, което, от една страна, се базира на натрупания през годините опит (без да е разписан в портфолио или друг материал) и, от друга страна, на новите изисквания, регламентирани в нормативната база. Портфолиото има за цел, от една страна, да систематизира знанията, уменията и компетентностите, които студентите са придобили по време на своята подготовка и, от друга – да ги приложат в

² Цит. по: Пенкова, Р., Д. Денков и Б. Господинов (2018) Професионални и социално-демографски характеристики на педагогическите специалисти (анкетно проучване). – *I – продължаващо образование, том 13*. Достъпно на: <https://diuu.bg/emag/7187/>, 4.

³ Пак там, с. 6.

⁴ Членове на дългогодишния екип, организиращ държавната преддипломна практика, са: доц. д-р Илиана Петкова, доц. д-р Владислав Господинов, доц. д-р Йонка Първанова и гл. ас. д-р Марияна Иванова Илиева.

реални педагогически ситуации, като ги демонстрират по време на стажантската практиката. Професионалната им подготовка по време на обучението е в две направления:

- **фундаменталната подготовка** в областта на педагогическите, психологическите, управленските и методическите дисциплини и
- **профилиращата подготовка** в областта на педагогическото консултиране и превантивната и корекционна педагогика.

От учебната 2014/2015 г. студентите имат възможност да получат и допълнителна професионална квалификация „учител по философски дисциплини“, в резултат на отделен факултативен модул, включващ 5 изпита, текуща и преддипломна педагогическа практика. От посочената учебна година до сега ежегодно този модул бива избран.

Структура и съдържание на портфолиото

Портфолиото за стажантска практика е разработено през уч. 2017/2018 г. от екипа, организиращ държавната практика. То е конструирано в четири части: увод, организация на държавната практика, съдържателна част и приложения. Уводът представлява обръщение към стажант-учителите и е насочен към целите, задачите на практиката, очакваните резултати и начина на оценяване. В частта „Организация на стажантската практика“ са посочени условията и предварителните изисквания за допускане до нея и сроковете на нейната продължителност. Посочени са условията за индивидуално организиране и провеждане на държавната практика. Тази част се актуализира ежегодно от гледна точка на датите на започване и завършване на практиката, датата на провеждане на инструктажа, на предаване на графиците на провежданите уроци. Съдържателната част е изцяло съгласувана с изискванията на Наредба 12 от 01.09.2016 г. за статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти. Студентите са запознати с техните задължения като стажант-учители, както и с документите, които трябва да подготвят – протоколи за наблюдения, протоколи за хода на урока и дневник. Информирани са за задълженията на учителите наставници. Частта „Приложения“ съдържа бланки-образци на всички документи, които стажант-учителят трябва да попълни в хода на практиката и които представляват неразделна част от портфолиото. Те са 12 на брой, разделени в три категории:

- ✓ *Информационно-административни документи* – списък на базовите училища с имена на базови учители, между които студентът избира своя учител-наставник, декларация за направен избор на училище и учител-наставник, молба за провеждане на практиката, в училище извън посочения списък и график с изпитните уроци.
- ✓ *Бланки-образци по съдържателните елементи на портфолиото* –

примерна структура на дневник на стажант-учител, бланка-образец на протокол от наблюдение, бланка-образец на протокол за провеждане на час по...⁵, бланка-образец на протокол от наблюдение по учебните предмети от философския цикъл и бланка-образец на протокол за провеждане на час по ... (от учебните предмети от философския цикъл).

- ✓ *Бланки-образци за оценяване* – бланка за самооценка на дейността на стажант-учителя по време на стажантската практика, бланка за оценка на стажантската практика от учителя-наставник, бланки за междинен и финален доклад от него за работата на стажант-учителя.

Стажантската практика протича в рамките на 115 ч., в които са включени и часовете на самоподготовка на студента. Подготовката по организацията на нейното провеждане е предварителна както от страна на екипа, координираш практиката, така и от страна на студента. Студентът има право да посочи три училища и базови учители, при които желае да проведе държавната си практика. Окончателното му разпределение се оповестява в деня на инструктажа. Стажант-учителят провежда цялата своя стажантска практика в един и същи клас, при един и същ базов учител. Основната цел на този вид организация е, от една страна, той да наблюдава работата на учителя-наставник с класа, неговия стил на преподаване, от друга – учителят наставник да наблюдава педагогическата работа на студента и комуникацията му с учениците, а от трета – самите ученици да приемат и свикнат със стажанта-учител. Извън нормативните изисквания, но счели за целесъобразно, екипът разработи и бланка за междинен доклад, която се попълва от учителя-наставник след 10-ия урок. В него той оценява теоретико-практическата подготовка на стажант-учителя, начина, по който той изпълнява задълженията си в хода на практическото стажуване към момента. На основание чл. 40, ал. 14, т. 3: „В срок до 15 работни дни след приключването на практическата подготовка „учителят-наставник“ с доклад уведомява преподавателя от висшето училище за резултатите от работата си със стажант-учителя и учителя по чл. 36, ал. 5, за неговия напредък или проблеми, като прави и конкретни препоръки и предложения. Докладът се съгласува предварително с директора на детската градина или на училището“⁶. Екипът на практиката разработи специална бланка на финален доклад, в която се прави цялостна оценка на дейността на стажант-учителя.

⁵ По учебен план студентите от Факултета по педагогика изучават като задължителни дисциплини Методика на обучението по български език и литература в I–IV клас, Методика на обучението по математика в I–IV клас, Методика на обучението по родинознание в I–IV клас и Методика на обучението по техника и технологии. По всеки един от тези учебни предмети те могат да провеждат уроци.

⁶ Цит. по: Наредба 12 от 01.09.2016 г. за статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти (Обн. – ДВ, бр. 75 от 27.09.2016 г., в сила от 27.09.2016 г.).

Организация и инструментариум на изследването⁷

Настоящата студия има за **цел** да се открият основните аспекти, свързани с провеждането на стажантската практика, чрез мненията на три групи участници в нея: стажант-учителите (студентите), учителите-наставници и преподавателите от изпитните комисии. Авторският екип защитава тезата, че засичането на тези три гледни точки ще даде обратна връзка за: 1) цялостния процес на обучение на студентите от специалност Педагогика във факултета и 2) организацията и провеждането на стажантската практика.

Изследователският инструментариум, на който се базира настоящата студия, е част от портфолиото и включва:

- самооценка на дейността на стажант-учителя в стажантската практика (Приложение 1);
- оценка на проведената практика от стажант-учителя с оглед подобряване организацията и реализацията на практическото обучение (Приложение 2);
- междинен (Приложение 3) и
- финален доклад за дейността на стажант-учителя, попълван от учителя наставник⁸ (Приложение 4).
- за целите на настоящата студия е разработена и анкетна карта⁹ (Приложение 5), предназначена за преподавателите от Факултета по педагогика, участвали в държавната преддипломна практика.

Отделните инструменти ще бъдат по-подробно описани при анализа на резултатите. С оглед по-систематизираното обобщение и обработка на студентските мнения и тези на учителите-наставници *самооценката* на дейността, *оценката на държавната практика* и *междинния доклад* са базирани на твърдения за подготовката и дейността на студентите, оценявани от респондентите по 4-степенна Ликертова скала, както следва: 4 – *да*; 3 – *по-скоро да*; 2 – *по-скоро не*; 1 – *не*. Твърденията са обособени в различни области, така че да може да се получи информация за конкретен параметър, например – формирането на знания или умения, подготовката на студентите, реализация на техните задължения в хода на практиката и др. Включени са и отворени въпроси, даващи възможност за свободно изразено мнение по отношение организацията на стажантската практика, препоръки за бъдещи договорни отношения с базовото училище и учителите-наставници. С оглед по-лесното и систематично представяне на информацията *междинният доклад* включва две подскали – тео-

⁷ Въведението, описанието на съдържанието и структурата на портфолиото, организацията и инструментариума на изследването, както и финалните изводи и заключения са направени от доц. д-р Илиана Петкова.

⁸ Автор на приложенияте бланки е доц. д-р Йонка Първанова.

⁹ Автор на анкетната карта е доц. д-р Владислав Господинов.

ретико-практическа подготовка на студента и изпълнение на задълженията в хода на практиката. Всяка от подskalите включва определен набор твърдения, предложени за оценка по четиристепенна скала: 4 – *да*, 3 – *по-скоро да*, 2 – *по-скоро не*, 1 – *не*. Дадена е възможност и за свободно споделяне на мнение по отношение цялостното представяне на стажант-учителя. *Финалният доклад* включва отворени въпроси, свързани с общата оценка за представянето на студента и нивото на неговата подготовка като цяло. Като резултат данните, получени от междинния и от финалния доклад, дават възможност да се представи една сравнително пълна обобщена картина на проведената практика и оценка работата на стажант-учителите. Мнението на университетските преподаватели е проучено чрез анкетна карта с въпроси от открит и закрит тип, в която са интегрирани групи твърдения с оценъчен характер по 5-степенен ликертов формат на оценяване, където 1 е *най-малко*; а 5 – *най-много*. Изследването е проведено с помощта на програмата Google-формуляр в периода септември–октомври 2018 г. Количествените данни от анкетните карти към студентите и учителите-наставници са обработени посредством статистическия пакет Microsoft SPSS. За отворените въпроси е приложен качествен анализ и обобщение на постъпилите мнения, оценки и препоръки.

В стажантската практика през учебната 2017/2018 г. участват 37 стажант-учители, от които 25 студенти от редовна и 12 от задочна форма на обучение, 37 учители-наставници и 18 преподаватели. Анализът на данните се базира на правилно попълнени инструменти от: 36 студенти, от които 6-има мъже и 31-на жени; 35 учители-наставници, всички жени, и 16 преподаватели, от които 3-ма мъже и 13 жени. Изпитните комисии се структурират ежегодно по предложение на екипа, ръководещ практиката, и се одобряват със Заповед на Декана на факултета. В състава им са включени двама преподаватели – хабилитиран и нехабилитиран. За учебната 2017/2018 г. са оформени 9 изпитни комисии. На основание на чл. 40, ал. 1, т. 14 от Наредба 12 от 01.09.2016 г. за статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти учителите-наставници също участват при оценяване работата на стажант-учителя по време на изпитния урок.

Анализ на резултатите

Въвеждането на утвърдено портфолио за стажантската практика дава възможност да се унифицира обратната връзка, получавана от студентите и от учителите-наставници за различни параметри от протичането на самата практика и за качеството на подготовката и реализацията на студентите в практическа среда. В тази връзка настоящото изследване си поставя няколко **изследователски задачи**¹⁰:

¹⁰ Анализът е с автор доц. д-р Йонка Първанова.

1. Да се оцени в каква степен студентите успяват да усвоят/усъвършенстват/задълбочават различен тип знания и умения в хода на своята държавна преддипломна практика. Тук се съдържат два изследователски сегмента – формиране на знания и на умения. Основен източник на информация е бланката за самооценката на дейността на стажант-учителите в стажантската практика.

2. Да се разкрие какви са оценките на стажант-учителите за държавната преддипломна педагогическа практика в три основни аспекта – подготовка, разпределение и организация от страна на Факултета по педагогика и протичане на практическото стажуване. Данни по тази задача се съдържат в самооценката и оценката, която стажант-учителите дават на държавната преддипломна педагогическа практика като цяло, включително тяхното свободно изказано мнение за работата на базовия учител и базовото училище.

3. Да се анализира как учителите наставници оценяват подготовката и на студентите в хода на държавната педагогическа практика. Основни източници на информация тук са междинния и финалния доклад, представяни от учителя-наставник. Формулираните там твърдения дават възможност да се даде оценка както в началото на изнасянето на уроците от стажант-учителите, така и след приключване на практиката им.

4. Да се проучи каква е готовността на стажант-учителите да започнат работа в училище (налице ли е желание от тяхна страна да постъпят в базовото училище), ако имат такава възможност. Такива данни са налични в самооценката на стажант-учителя и финалния доклад на наставника. В него учителят-наставник споделя своята оценка за готовността на стажант-учителя да започне работа в образователната система. В допълнение, той посочва дали би го препоръчал за заемане на свободно място в базовото училище. Стажант-учителя, в оценката на преддипломната практика, също посочва дали би кандидатствал за заемане на свободно работно място в базовото училище, в което е бил разпределен и е провел своята държавна преддипломна педагогическа практика.

Табличното представяне на изследователските задачи и инструментите, които съдържат информация по всяка от тях са представени в таблица 1.

Таблица 1. Съотнасяне на изследователските задачи към инструментариума

Изследователски задачи	Бланки, попълвани от стажант-учителя		Бланки, попълвани от учителя-наставник	
	Самооценка (попълнени 36)	Оценка на държавната практика (попълнени 36)	Междимен доклад (попълнени 35)	Финален доклад (попълнени 35)
1. Да се оцени в каква степен студентите успяват да усвоят/усъвършенстват/задълбочават различен тип знания и умения в хода на своята държавна преддипломна практика	X			
2. Да се разкрие какви са оценките на стажант-учителите за държавната преддипломна педагогическа практика в три основни аспекта – подготовка, разпределение и организация от страна на Факултета по педагогика и протичане на практическото стажуване	X	X		
3. Да се анализира как учителите-наставници оценяват подготовката и на студентите в хода на държавната педагогическа практика			X	X
4. Да се проучи каква е готовността на стажант-учителите да започнат работа в училище (налице ли е желание от тяхна страна да постъпят в базовото училище), ако имат такава възможност		X		X

Основна функция на държавната преддипломна педагогическа практика е да осигури възможност на стажант-учителите да усвоят нови и обогатят вече налични знания, да формират и доразвият разнообразни умения в практическа среда и да се подготвят за бъдеща реализация в училище с подкрепата на учител-наставник. В този контекст особен интерес представлява как самите студенти (стажант-учители) оценяват ролята на тази практика за доразвиването и усъвършенстването на разнообразни знания и умения. Данни са базирани на извадка от 37 души, от които 36 са попълнили въпросника за самооценка.

Като цяло може да се каже, че стажант-учителите оценяват положително ролята на държавната преддипломна практика за формирането/задълбочаването на разнообразни педагогически знания и умения.

Студентите оценяват развитието и усъвършенстването на различни групи **знание** основно в положителния спектър (фиг. 1).

Фиг. 1

Легенда:

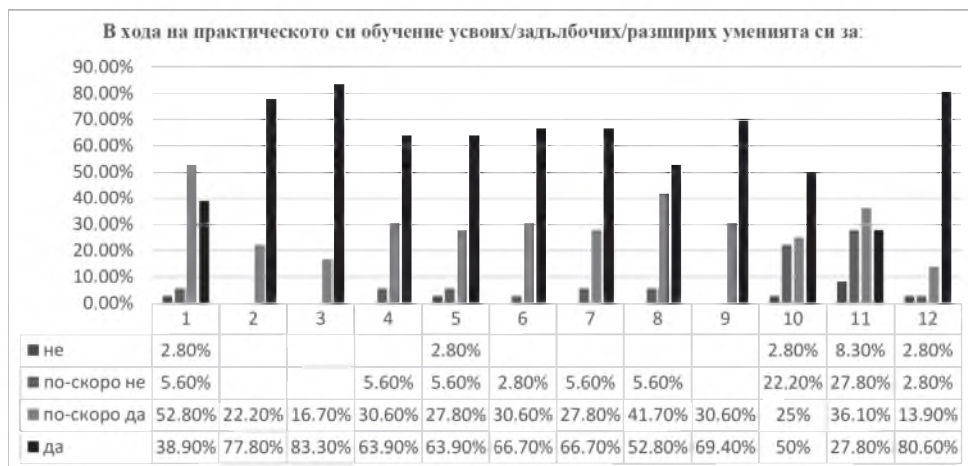
1. Нормативната уредба на училището и на дейността на учителя.
2. Дидактическите, възпитателните и методически аспекти от дейността на учителя.
3. Спецификите на учениците от съответната възрастова група и ролята на учителя в управлението на техните взаимоотношения.
4. Основните специфики при работата с родители, колеги и други заинтересовани страни и субекти.
5. Методите, подходите, принципите и средствата на обучение и възпитание, прилагани в училище.

Прави впечатление, че в най-голяма степен студентите посочват, че са развили знанията си за методите, подходите, принципите и средствата на обучение и възпитание, прилагани в училище – отговори изцяло в положителния полюс на скалата (*да* и *по-скоро да*). Най-често отговорите *не* и *по-скоро не* се срещат при твърдението, свързано с развитието на знания за основните специфики при работа с родители, колеги и други заинтересовани страни и субекти. 2,7% от студентите отговарят категорично *не* на въпроса дали са успели да развият и задълбочат тези знания в хода на практическата подготовка,

а 29,7% посочват *по-скоро не*. Само 30,6% са категорични, че са успели да допълнят и разширят знанията си за основните специфики при работа с родители, колеги и други заинтересовани страни, а 36,1% посочват *по-скоро да*.

В същото време данните показват, че по отношение развитие на знанията за нормативната уредба, която регулира дейността на училището и на учителя, стажант-учителите като цяло посочват в по-голямата си част утвърдителни отговори, като преобладава *по-скоро да* (50%) и *да* (41,7%). Въпреки това тук също е налице отчетлив дял лица, посочили *по-скоро не* (8,3%), което сочи, че по отношение на знанията за нормативната уредба преддипломната педагогическа практика не успява изцяло да подпомогне студентите в тяхното формиране и задълбочаване. Това може да се приеме за логично, тъй като цялостният фокус и цел на стажантската практика е развитие и усъвършенстване на знания и умения за базисния образователно-възпитателен процес в класната стая и свързаните с него методи, средства и технологии, а не толкова подкрепа за разширяване и задълбочаване на знания за нормативната уредба, които студентите би следвало да са усвоили в хода на своето обучение в университета.

По отношение самооценката на стажант-учителите за това какви **умения** са успели да усвоят/задълбочат/усъвършенстват в хода на своята преддипломна практика обобщената картина е положителна (фиг. 2).

Фиг. 2

Легенда:

1. Работата с присъщата на учителя документация.
2. Подготовката и планирането на час съобразно спецификите на учебния предмет и интересите и потребностите на учениците.
3. Реализирането на учебно-възпитателен процес във формална учебна среда.
4. Прилагането на разнообразни методи и средства на обучение и възпитание в

специфичната възрастова група и съобразно нивото и потребностите на учениците и съобразно поставените дидактически и възпитателни цели.

5. Поддържането на дисциплината в клас.

6. Самонаблюдение и саморефлексия с цел подобряване на педагогическата дейност.

7. Използване на разнообразни подходи и похвати за мотивиране на учениците за пълноценно участие в учебния процес и постигане на добри учебни резултати.

8. Целеполагане в контекста на различни учебни предмети (в дидактически и възпитателен аспект)

9. Ефективно разпределение на времето в час с оглед постигане на поставените цели.

10. Оценяване на постиженията на учениците в разнообразен контекст и използването на различни видове оценяване съобразно поставените цели, особеностите на учениците и спецификите на учебния предмет.

11. Пълноценно и ефективно взаимодействие с родители, колеги и други заинтересовани страни.

12. Взаимодействие с учениците във формална и неформална среда и поддържане на пълноценни взаимоотношения с и между тях.

С най-голяма категоричност (над 70% отговори *да*) студентите споделят, че практиката ги е подпомогнала да развият и усъвършенстват своите умения по отношение на реализирането на учебно-възпитателен процес във формална учебна среда (83,30%) и взаимодействие на учениците във формална и неформална среда (80,60%). Изцяло в положителния спектър стажант-учителите оценяват развитието на своите умения в две основни области – подготовката и планирането на часа (77,80%) и ефективното разпределение на времето в него с оглед постигане на поставените цели (69,40%).

Необходимо е да се отбележи фактът, че най-голям дял студенти, посочили, че не са успели да доразвият определени умения, присъства по отношение на тези, свързани с: пълноценното и ефективно взаимодействие с родители, колеги и други заинтересовани страни (8,3%). Студентите не се чувстват подготвени за: оценяване на постиженията на учениците в разнообразен контекст, включително използването на различни видове оценяване съобразно поставените цели. По отношение на оценяването, 22,2% от тях са посочили, че по-скоро не са успели да развият тези умения, а 2,8% посочват категоричното *не*. Едва 50% от студентите считат, че са успели да усъвършенстват уменията си за оценяване, а 25% оценяват това твърдение с *по-скоро да*. Умения за пълноценно и ефективно взаимодействие с родители, колеги и други заинтересовани страни по-скоро не са успели да развият 27,8% от студентите. Тук са и най-ниските стойности на положителни отговори – 27,8% са посочили *да*, а 36,10% – *по-скоро да*. Така получената картина сочи, че докато в хода на практиката студентите успяват да доразвият и усъвършенстват своите умения за прякото планиране и реализация на учебно-възпитателния процес, те в по-

ниска степен имат възможност да формират умения за оценяване на учениците и за взаимодействие с родители, колеги и други заинтересовани страни. Това вероятно се дължи на факта, че на стажант-учителите не е дадена възможността да оценяват работата на учениците, както и на това, че те не участват на родителските срещи или на разговорите на учителите с родителите.

В обобщение, по отношение на първата изследователска задача – **оценка на степента, в която студентите успяват да усвоят/усъвършенстват/задълбочават различен тип знания и умения в хода на своята държавна преддипломна практика** – може да се заключи, че в голямата си част студентите оценяват практиката като полезна и посочват, че са усвоили разнообразни знания и умения. Едва четирима студенти са се възползвали от възможността да оставят допълнителен коментар в бланката за самооценка, като един от тях изразява необходимостта от облекчаване на документацията в портфолиото, а друг споделя, че би било добре стажант-учителите да имат възможност да присъстват на поне една родителска среща. Останалите два допълнителни коментара са по-скоро лични оценки за полезността на практиката като цяло.

Основните знания, които студентите посочват, че са успели да развият в хода на практиката, са свързани с дидактическите, възпитателните и методическите аспекти от дейността на учителя (77,8%), както и с подходите и методите на работа, използвани в училищна среда (66,7%). От уменията, оценени от студентите като придобити в хода на практиката, ясно се отличават именно онези, пряко свързани с Реализирането на учебно-възпитателен процес във формална учебна среда (83,3%), общуването с учениците във формален и неформален контекст (80,6%), планирането и реализацията на учебно-възпитателния процес в клас (77,8%), както и ефективно разпределение на времето в час с оглед постигане на поставените цели (69,4%).

Като слабо звено, съгласно самооценката на студентите, се очертава придобиването на практически знания и умения за взаимодействия с родители, колеги и други заинтересовани страни. Друго слабо звено е свързано с придобиването на умения за оценяване на учениците в разнообразен контекст и съобразно спецификите на класа и учебния предмет. Тези две области от дейността на учителя, поне според студентите, остават по-далеч от тяхната практическа дейност по време на стажуването и, съответно, те не могат да ги доразвият и усъвършенстват в реална среда.

Тъй като портфолиото се въвежда за първа година като цялостен инструмент за подготовка и организация на стажантската практика, втората изследователска задача е свързана с начина, по който **стажант-учителите оценяват подготовката, разпределението, организацията и цялостното протичане на практиката**. Доколкото и в предходните години студентите са давали обратна връзка за протичането на практическото им обучение, това не е изцяло нов за тях елемент. Същевременно оценката на стажантската практика е

систематизирана в самостоятелна бланка, включваща въпроси за: подготовката и организацията на държавната практика; начина на нейното протичане; трудностите при реализацията на практическото обучение и препоръка на базовото училище и на учителя наставник за приемане на стажант-учители в последващи години.

Оценката на тази изследователска задача се базира на бланката за самооценка и оценката, която стажант-учителите дават на държавната преддипломна педагогическа практика, включително тяхното мнение за работата на базовия учител и базовото училище.

Общата оценка на практиката от студентите е двуаспектна – към подготовката и организацията, и към протичането на стажантската практика. По първия аспект – подготовката и организацията на преддипломната практика, общото впечатление е, че те я оценяват по-скоро положително, като са съгласни с поставените в скалата твърдения (фиг. 3).

Фиг. 3

Данните от мненията на студентите ясно показват, че студентите оценяват положително както получената предварителна информация, така и взаимодействието си с екипа преподаватели с оглед пълноценното и адекватно протичане на практиката. В същото време, що се отнася до характеристиките на портфолиото като инструмент за пълноценно планиране и реализиране на практиката, нещата стоят малко по-различно. Макар и там 75% от студентите да посочват отговор *да* на поставеното твърдение, налице са 19,4%, които не са толкова категорични в положителната си оценка, както и 5,6%, които отговарят *по-скоро не*, т.с. за тях портфолиото не отговаря на посочените в твърдението характеристики. Тези данни ясно сочат, че изработеното портфолио за стажантската практика има нужда от усъвършенстване, за да може да

бъде ефективен инструмент за нейното пълноценно организиране и протичане. Като подкрепа на тези данни могат да се посочат и допълнителните коментари и бележки, споделени от студентите в свободен текст, на други въпроси в бланката за оценка на практиката, които са представени по-нататък в студията.

По втория аспект оценката на студентите – протичането на държавната практика в училище, резултатите, макар и по-скоро положителни, разкриват интересни факти (вж. фиг. 4). Твърденията във въпросника за оценка са насочени към разнообразни характеристики на училището и действия на учителя-наставник, с които студентът се съгласява или не. Тези елементи са свързани с политиките на училището, касаещи стажант-учителите, подкрепата, оказвана от учителя наставник, възможностите, предоставени на студентите да се включат пълноценно в учебно-възпитателния процес в клас и в другите дейности в училището като цяло.

Фиг. 4

Легенда:

1. Базовото училище има работещи процедури за въвеждане на стажант-учителите в дейността на училището.
2. Учителят наставник познава изискванията за провеждането на практическото обучение на стажант-учителя.
3. Учителят наставник подкрепя и въвежда стажант-учителя в дейността на училището и в работата с класа.
4. Учителят наставник подкрепя стажант-учителя в разработването на планове за учебни часове, когато това е необходимо.
5. Учителят наставник споделя активно, пълноценно и достъпно своя педагогически опит със стажант-учителя
6. Учителят наставник осигурява обективна, конструктивна и навременна обратна връзка процеса на педагогическата практика

7. Учителят наставник следи за навременното отразяване на дейностите на стажант-учителя в дневника за практиката.
8. Учителят наставник изисква и коментира със стажант-учителите плановете на часовете преди тяхното провеждане, като осигурява насоки, препоръки и коментари с цел тяхното подобряване.
9. Учителят наставник подкрепя стажант-учителя в разбирането и справянето с дисциплинарни и други проблеми в хода на учебните часове.
10. Учителят наставник съдейства и подкрепя комуникацията на стажант-учителя с колегите в училище, родители (ако е необходимо) и други партньори.
11. Класната стая в училището е обезпечена с техническите средства за преподаване.
12. Учителят наставник създава у учениците положително отношение към стажант-учителя и утвърждава ролята му на „учител“.

Единственото твърдение, с което студентите са съгласни почти категорично, е свързано с ролята на учителя наставник във формирането на положително отношение към стажант-учителя у учениците и в утвърждаването на неговата роля на „учител“ (94,4%). Тази категоричност сочи, че учителите-наставници съдействат максимално на студентите в създаването на техния статут на преподаватели в очите на учениците. Същевременно ясно се вижда, че едва 50% от студентите считат, че в тяхното базово училище е налице процедура за въвеждане на стажант-учителя в дейността на училището, като 5,6% са категорични, че в тяхното училище такива процедури няма, а 11,1% са посочили отговор *по-скоро не*. В отговор на този резултат е удачно при усъвършенстване на портфолиото да се добави един отворен въпрос: Каква процедура вие бихте предложили за по-ефективно въвеждане на стажант-учителя в работата на класа? Като друга област, в която изпъква наличие на по-значим дял отговори *по-скоро не*, се очертава наличието на технически средства за преподаване в класните стаи (твърдение 11). Макар повечето студенти да смятат, че класните стаи са обезпечени с необходимите средства, налице са 13,9%, които са по-скоро несъгласни с това твърдение. С относително нисък дял на категорична положителна оценка в сравнение с другите елементи се очертават и твърденията, касаещи познаването от учителя-наставник на изискванията за провеждане на преддипломната практика (63,9%) и съдействието, които те оказват на студента за комуникация с родители, колеги и други партньори (63,9%). Макар като цяло оценките да са в положителната скала, факт е, че и в двете области са налице студенти, според които посочените характеристики или липсват, или са оценени с относително висок дял на оценка *по-скоро да* (около 30%), т.е. присъстват в училището и в дейността на учителя, но не в степен, в която да бъдат оценени категорично положително. Това навежда на мисълта за необходимост от предварителна среща с учителите наставници непосредствено преди началото на практиката за разясняване

на начина на нейното протичане и работата с портфолиото. Необходимо е да направим уточнението, че преди въвеждането на портфолиото такава среща беше организирана с директорите и част от базовите учители през м. декември 2017 г. Явно обаче тя не е дала напълно очакваните резултати, а именно учителите-наставници да се запознаят по-подробно с портфолиото.

Студентите оценяват особено положително характеристики на протичането на практиката, свързани с подкрепата и дейността на учителя наставник по отношение предаването на опита и цялостната работа на стажант-учителя – с над 70% отговори *да*. 86,1% от студентите са отговорили с *да* на твърдението, че учителят-наставник осигурява обективна, конструктивна и навременна обратна връзка в хода на педагогическата практика. В допълнение студентите сочат, че учителите-наставници споделят своят опит активно, подкрепят ги в разработването на планове за учебни часове при нужда, в справянето с дисциплинарни и други проблеми по време на часовете и също така изискват и коментират планове на часовете предварително, като осигуряват насоки, препоръки и коментари с цел тяхното подобряване.

В допълнение към оценъчните скали за подготовката и за протичането на практиката на студентите бяха зададени редица отворени въпроси, по които те можеха свободно да изразят своето мнение. Тези въпроси са свързани с наличие или липса на трудности в комуникацията с учителя, с класа, с ръководството и колегията в базовото училище, с необходимостта от допълнителни знания и умения, с препоръките, които те биха дали на базовото училище и на своя учител наставник за приемане на бъдещи стажант-учители. Тези отворени въпроси дават възможност да се верифицират, в някаква степен, резултатите от оценъчните скали и да се изгради цялостна картина за оценката на студентите за преддипломната практика като цяло.

По отношение на трудности, с които стажант-учителите са се сблъскали в хода на своята стажантска практика, се очертава интересна картина (фиг. 5).

Фиг. 5

Както се вижда, в по-голямата си част студентите не са срещнали трудности в работата си с учителя наставник, с класа или с ръководството и други членове на педагогическия състав. Въпреки това са налице данни, че за някои студенти такива трудности са били налични. Прави впечатление, че най-голям дял стажант-учители са срещнали трудности в работата и взаимодействието си с класа/учениците, а в най-малка степен – с ръководството и с педагогическата колегия като цяло. Част от студентите са избрали да не отговорят на тези въпроси, което може да се дължи на наличие на трудности, които те не желаят да споделят.

В контекста на тези разсъждения изследването на отговорите на 36-имата студенти в 7-те отворени въпроса¹¹ от бланката за оценка на държавната практика позволяват да се конкретизират трудностите, обособени в посочените три групи. При анализа вниманието е насочено именно към тях, защото това дава възможност да се очертаят и в бъдеща посока да се търси решение за тяхното намаляване или отстраняване, доколкото това е в зависимост от същността на академичната подготовка в специалността. По отношение на трудностите, които студентите са срещнали в комуникацията с ръководството и други членове на педагогическия състав, следва да се посочи, че независимо от малкия дял на отговорите, които можем да поставим в отрицателния спектър на скалата (11,10%), те кореспондират именно с идеята за въвеждането на по-горе посочената процедура. В отговорите си стажант-учителите са категорични, като в един от тях студентът споделя именно неинформираност за тяхното посещение в училище, а друг, че контактите по време на стажантската практика са били преди всичко с учителя наставник. Останалите отговори очертават трудности в комуникацията с ръководството с проява на безразличие и нежелание за общуване, което можем да определим като неадекватно отношение в корелацията базово училище, като съвкупност от ръководство и педагогически състав, и стажант-учители. Притеснителен е един от отговорите, който дава представа за срещата с директора на училището (*„Когато отидохме да му се представим, той ни отпрати, като обясни, че това не е негово задължение, а да потърсим съответните учители-наставници...“*). Подобна ситуация по-скоро провокира неудобство и негативни чувства у студентите, което би могло да е фактор за тяхната успешна стажантска практика. Това би могло да се очертае като основание за уточняване на определена процедура по въвеждането на стажант-учителите в работата на училището.

Анализът на поставените отворени въпроси относно трудностите на студентите в комуникацията със своя учител наставник показва, че малка част от тях са срещнали такива (13,9%) и попадат в отрицателния спектър на скалата. От една страна, този нисък процент е показателен в значителна степен за

¹¹ Автор на анализа на отворените въпроси от бланката за оценка на държавната практика (Приложение 2) е гл. ас. д-р Марияна Ив. Илиева.

добро взаимодействие и общуване между двамата, което е важно за цялостната характеристика в подготовката на бъдещите учители. Големият дял на студентите (77,8%), които дават изцяло категорични положителни отговори, е фактор за целесъобразното общуване, като някои от тях дори аргументират своя отговор (*„Не срещнах трудности, учителя-наставник беше винаги отзивчива, позитивна и много добър професионалист в работата си“*). Паралелно с това следва да посочим отговорите на 4-мата стажант-учители, които конкретизират своите трудности. Един от тях посочва, че те се базират на заетостта на учителя (*„...настояваше практиката да приключи по-бързо и не беше много доволна, когато разредих графика си“*). Заетостта на всеки един учител в рамките на учебната година неминуемо е сериозна, но не би следвало това да е основен фактор при дейността му със стажант-учителя. В допълнение към това студентът споделя, че учителят-наставник „своеволно“ е разместил графика на изпитните уроци без своевременно комуникация със студента. В контекста на недостатъчното налично учебно време, особено в края на учебната година, друг студент посочва, че това е бил основният фактор за липса на общуване между двамата. Вероятно поради същите или подобни причини трети студент посочва, че учителят наставник е проявил нежелание за сътрудничество и подкрепа в процеса на неговата преддипломна практика. Извеждането на отговорите в отрицателния спектър на скалата е показател, че в бъдеще би могло да се отстранят тези трудности с ежегодното организиране и провеждане от екипа, координиращ преддипломната стажантска практика, на среща с учителите-наставници.

В направеното проучване относно работата и взаимодействието на студентите с учениците/класа данните показват значителен дял на отговорите в изцяло положителния спектър на скалата. Немалка част от студентите (66,7%) посочват, че не са имали трудности в комуникацията. В рамките на посоченото по-горе в студията най-висок е процентът по отношение на трудностите в работата и взаимодействието на студентите с учениците/класа (27,8%). Анализът на отговорите, които са в отрицателния спектър на скалата, биха могли да се определят като показател и за достигнатите умения в процеса на своето обучение в специалност Педагогика. Отговорите им са в един аспект, а именно – трудностите, които е срещнал в своята стажантска практика, преди всичко са свързани с овладяването и спазването на дисциплина от страна на класа/учениците по време на учебен час, извънкласни дейности и в междучасията (*„Спазване на дисциплината в клас“*; *„За мен беше трудно да накарам учениците да са по-тихи в междучасието“*). Спазването на определена дисциплина е обусловена от ролята на учителя, от неговия авторитет, но паралелно с това и от умението му да провокира интереса и задържа вниманието на учениците, както и от подхода и методите, които използва. Един от факторите за наличието на тези трудности може да е недостатъчният педагогически опит

на стажант-учителите. В своите отговори на отворените въпроси студентите споделят, че са усетили на моменти неувереност и притеснения, особено в началото на учебния процес. В рамките на това може да се потърси корелация и с представените в студията, в различни аспекти, аргументи на студентите по отношение на необходимостта от допълнителни умения, особено чрез реализирането на практически занятия.

В своята преддипломна стажантска педагогическа практика студентите следва да покажат знания, умения и компетентности като резултат от фундаменталната и профилиращата подготовка. С цел оптимизирането на практиката на стажант-учителите, но и формулирането на идеи като резултат от настоящото изследване за повишаване на самата подготовка в рамките на специалността, интерес представлява въпросът дали стажант-учителите, след приключване на държавната преддипломна практика, считат, че имат нужда от допълнителни знания и умения, които да се усвояват в хода на университетското обучение. В обобщен план следва да се посочи, че по отношение на този въпрос делът, попадащ в отрицателния полюс на скалата, е значителен. Показателен е процентът на изследваните лица (36,1%), които считат, че съществува такава необходимост. Доближаващи се като числови стойности са данните, отнасящи се до категоричност в положителен спектър – 44,4% са посочили, че нямат такава необходимост. Не е малък и делът на студентите, 7 от всички изследвани (19,4%), които не са отговорили на този въпрос и бихме могли да ги поставим в неутралния спектър на скалата.

Вниманието на анализа тук е насочен към отговорите в отрицателния полюс на скалата, като това не само ще допринесе за цялостната картина и верифицира някои от твърденията в студията, като ги конкретизира. Един от тях се отнася до необходимостта от увеличаване броя на практическите занятия. Стажант-студентите подчертават предоставянето на възможността за повече практически дейности, а и самите те да изнесат урок по време на следването си (*„...да преподаваме самостоятелно за кратък период от време ... но да усетим какво е да застанеш пред толкова деца...”*). В контекста на това обаче особено относно педагогическата практика, а и във връзка с натрупването на личен опит в работа и взаимодействие с ученици, факторът е изграждането на конкретни представи за това „Какво е урокът?“ в съчетание с усещането ти самия да го сътвориш (*„Според мен лично би било хубаво, преди студентите да започнат практиката, да се опитат да изнасят уроци самостоятелно. По този начин до голяма степен ще се преодолеят и затрудненията и ще се изгради и представа за това как трябва да се подготвят“*). Определено в областта на педагогическото теорията се различава от практиката, като всяка една от тях има своето съществено значение за формирането на бъдещия професионалист. Самите стажант-учители в процеса на своята преддипломна практика се установили това и го посочват като аргумент по отношение на необходи-

мостта от допълнителни умения („Теорията се различава до известна степен от практиката и това е основна пречка за пълноценно справяне“). Важно е да се отбележи, че студентите посочват и необходимост от допълнителни знания и умения в областта на отделните методики, а заедно с това и разработване на план на урок („Повече обсъждане на игрови методи в преподаването, защото в един момент идеите се изчерпват. По „методика на обучението по“ – да се разработват повече примерни план-конспекти на уроци“).

Анализът относно необходимостта от допълнителни знания би могъл да се интерпретира не само като нужда от усъвършенстване на учебното съдържание при подготовката в специалността, защото от особено значение е овладяването на определени знания и умения от страна и на самите студенти. Заедно с това, на основата на достигнатите резултати, не бихме могли да генерализираме конкретни изводи. В рамките на тези разсъждения можем да посочим един от отговорите от положителния спектър в изведените данни, който кореспондира с изказаното („Мисля, че всички знания и умения, които получаваме в университета, са достатъчни, за да се справим с преддипломната държавна практика, естествено, най-важен ключ тук е мотивацията и доколко са усвоени знанията, предоставени от преподавателите и дисциплините“).

Впечатление прави фактът, че особено голям дял от студентите препоръчват както базовото училище, така и своя учител-наставник за бъдеща работа със стажант-учители (фиг. 6).

Фиг. 6

Както се вижда на фигура 6, по отношение на този аспект от формулирания изследователски въпрос стажант-учителите (94,4%) са категорични в своя отговор и биха препоръчали своят учител-наставник да бъде такъв и през след-

ващата учебна година. Заедно с това, но в сравнителен план с малко по-нисък показател, те биха препоръчали базовото си училище (91,7%). И в двата случая само един студент (2,8%) категорично не би препоръчал своя учител наставник и един студент (2,8%) базовото училище за последваща работа по държавна преддипломна практика, без да дава конкретна обосновка за това. Тук се наблюдава наличие на отговори, попадащи в неутралния спектър на скалата, тъй като малък процент от изследваните лица са оставили този въпрос без отговор – относно препоръка за учителя-наставник (2,8%) и за базовото училище (5,6%).

Интерес представляват аргументите, с които 36-имата студенти обосновават своите отговори. Техният анализ разкрива взаимодействието в процеса на стажантската практика между стажант-учителя и учителя наставник, както и показва оценката относно протичане на практическото стажуване. Паралелно с това аргументите са показател и за отношението на студентите към самото училище и средата, което неминуемо влияе върху цялостната реализация на стажантската им практика. В рамките на изцяло положителните отговори, в отделните препоръки, които всеки от студентите формулира относно неговия учител-наставник да бъде такъв и през следващата академична година, прави впечатление употребата на суперлативи като „прекрасен“, „изключителен“, „страхотен“. В голяма степен повечето от тях в аргументите си извеждат човекът – професионалист с много положителни лични качества (*„Категорично да! Учителят има много добър подход към децата. По време на практиката ми помагаше винаги, когато изпитвах затруднения, сподели ми много неща от професионалния си опит. Запозна ме с всичко, което ме интересуваше...“*). За по-ясно представяне на аргументите можем да ги поставим в три групи. Първата от тях се отнася до техния професионализъм, а именно: прекрасен професионалист; страхотен професионалист; отличен преподавател; изключителен професионалист; преподавател с иновативни идеи; изключителен професионалист и педагог със завидни качества, умения и подход към децата. Втората група се отнася до личностните качества, като тук се очертава тенденцията студентите да подчертават значението конкретно на характеристики като: усмихнат; отговорен; отзивчив; спокоен. Третата група се отнася до качества на учителя наставник, които се проявяват в работата и общуването със стажант-учителя, и те са: подкрепя; съдейства; съветва; проявява изключително разбиране и желание да подпомогне развитието на стажант-учителя; споделя опит и показва на бъдещите учители; възискателен, но съзнателно с цел по-добра подготовка и самоподготовка на стажант-учителя; умение да предразполага стажанта и да помага тогава, когато е необходимо; умения за координиране на съвместните дейности.

Една от основните функции на преддипломната практика е не само натрупването на личен педагогически опит от страна на студента, но и получаването или засилването на мотивацията чрез личния пример на учителя на-

ставник, което е от значение в тяхното взаимодействие. Именно в контекста на мотивацията студентът, който отговаря категорично против да направи препоръка, посочва причината (*„Надявам се този учител-наставник никога да не бъде такъв отново. Демотивира“*).

В конкретните препоръки от страна на студентите, свързани с идеята училището да е базово и следващата година, при положителните отговори прави впечатление, че аргументите за това в немалка степен са обусловени от причината, че в училището учат умни, интелигентни и дисциплинирани, добре възпитани и мотивирани деца (*„Да. На мен лично ми хареса и децата са не само умни, но и също така добри и възпитани“*). Друга част от обосновките са свързани с материалната база, изградената система за сътрудничество с Факултета по педагогика и съответно добрата професионална дейност със студент-стажантите (*„Да, защото училището има изградена и работеща система за въвеждане на стажант-учителите, а също така и материална база“*). Паралелно с това част от обосновките са въз основа на престижа на училището. Част от студентите пък посочват като аргумент професионализма на педагогическия екип, колегиалността, уважение един към друг и към учениците, както и сътрудничеството сред педагогическия колектив. Не на последно място следва да се посочат и определят като ценни аргументите в зависимост от самото отношение към студентите, а именно – подкрепяща среда (*„Бих го препоръчала, защото в него работят професионалисти и хора, които проявяват разбиране, отзивчивост и подкрепа в работата си със студентите и тяхното насърчаване за бъдещи дейности в училище“*). Посочените конкретни аргументи бихме могли да определим като показателни и по отношение на добрата подготовка и организация на стажантската практика на студентите от страна на Факултета по педагогика в избора на базови училища и преди всичко на учители-наставници.

В допълнителен коментар към оценката на практиката студентите насочват вниманието към различни аспекти. 11,1% по отношение изготвянето и характеристиките на портфолиото го определят за изключително голямо, сложно, дори с посочена критика към съдържанието – (*„има излишни неща“*). Често в коментарите се наблюдава обвързването на обема с изискването за повече работа в попълването му на отделните компоненти (*„От мен беше поискано от старши учител в училището да изкарам практиката за две седмици и документацията е непосилна за такова време. Протоколите трябва да се обмислят, а при липса на време това не е възможно“*). В резултат на направеното изследване, въз основа на достигнатите резултати, се потвърждава идеята за усъвършенстване на изработеното портфолио. В един от допълнителните коментари в самооценката е посочено – *„Въпреки че това е преддипломна практика, прекарах повече време в попълване на документация и подготовка за самата практика, отколкото практикувах реално. Това за мен е*

излишно, документацията може да се съкрати, а часовете за практика да се увеличат...“. Интерес представлява един от отговорите, който дори формулира конкретна идея относно усъвършенстването на портфолиото и цялата документация за преддипломната стажантска практика на студентите („Да се намали/съкрати обемът на портфолиото. Дневникът е ненужен. Може да се добави допълнителна бланка за дейности с учителя-наставник извън тези, свързани с обсъждането на уроците за изнасяне. Или в свободен текст всеки да опише тези дейности“). Посочените резултати кореспондират с по-горе изложената идея в студията относно съдържанието на портфолиото.

Третата изследователска задача, поставена пред настоящото проучване, е свързана с начина, по който учителите-наставници оценяват подготовката и работата на студентите в хода и цялостно след приключването на държавната педагогическа практика¹². Данните за отговора на този въпрос се съдържат в междинния и във финалния доклад, които учителят наставник подготвя. За пръв път с въвеждането на портфолиото за държавната практика, в унисон с изискванията на нормативната уредба, учителят може да изрази своето мнение както за академичната подготовка на студента, така и за отделни параметри от неговата дейност в хода на стажантската практика. Данните са базирани на общо 35 попълнени междинни доклада.

По отношение на теоретико-практическата подготовка, оценката на учителите е особено положителна (фиг. 7).

Фиг. 7

¹² Автор на анализа е доц. д-р Йонка Първанова.

Легенда: Студентът...

1. Притежава добра педагогическа подготовка
2. Познава основните съдържателни компоненти на учебните програми по предметите, по които преподава.
3. Може да състави план на темата, съобразно спецификата на учебния предмет, поставените дидактически цели
4. При педагогическите взаимодействия умее да отчита възрастовите особености на учениците.
5. Притежава добри познания и умения за боравене с документацията, регламентираща функционирането му като стажант-учител.
6. Съобразява се с изискванията, заложи в училищна документация по време на стажуването си.

Прави впечатление, че при 4 от 6-те твърдения оценките на учителите-наставници са изцяло в положителния спектър, с преобладаващ дял на отговор *да*. Най-високо е оценена подготовката на студентите да се съобразяват с изискванията, заложи в училищната документация по време на стажуването, както уменията да съставят план на темата съобразно спецификата на учебния предмет и поставените дидактически цели.

Макар и оценено изцяло положително твърдението, че студентът „познава основните съдържателни компоненти на учебните програми по предметите, които преподава“, най-висок дял има отговорът *по-скоро да* – 33,4%, което показва, че макар учителите да считат, че тази част от подготовката на студентите е налице, все пак съществуват възможности за нейното подобрене. Явно се забелязват пропуски при подготовката по отделните методики.

Отговори в отрицателния спектър *по-скоро не* са налични само при две от твърденията, свързани с теоретико-практическата подготовка на стажант-учителите: уменията да се отчитат възрастовите особености на учениците и уменията да се борави с документацията, която регламентира техните функции. Подобно мнение е споделено само от един наставник-учител (2,9%).

По отношение на изпълнението на задълженията в хода на практиката оценката на учителите-наставници е също така висока (фиг. 8).

Фиг. 8

Легенда: Студентът...

1. Отнася се отговорно към задълженията си, като планира предварително и съгласува с учителя-наставник дейността си.
2. Навреме осъществява планираните и съгласувани с учителя наставник дейности.
3. Подготвя и представя на учителя наставник план по темата няколко дена преди реализирането на урока.
4. Отчита предложените корекции и коректно ги отразява в плана.
5. Формулира адекватни дидактически и възпитателни цели на урока.
6. Подготвя се за реализацията на всеки планиран урок, като търси съдействие от учителя-наставник с цел по-ефективно постигане на поставените дидактически и възпитателни задачи.
7. Съблюдава основни изисквания към урочната работа като: нагледност, активност, достъпност, индивидуален подход, създава условия за трайно усвояване на знанията, придобиването на умения и др.
8. Използва разнообразни възпитателни методи и средства при реализирането на планираните уроци, като се съобразява със спецификата на класа.
9. Използва разнообразни дидактически методи и средства като се съобразява с нивото на познавателно развитие на учениците.
10. Установява благоприятна работна дисциплина в класа по време на учебния час.
11. Поддържа дисциплината в класа по време на часа и в междучасията.
12. Създава мотивираща учебна среда в часовете с цел стимулиране ученето на учениците, отнася се към учениците с уважение, създава с тях позитивни отношения.
13. Осигурява на учениците адекватна, стимулираща и своевременна обратна връзка за техните постижения.
14. Разпределя учебните дейности съобразно дидактическите и възпитателни

цели, тематичното съдържание и възможностите на учениците.

15. Демонстрира уважение към учителя-наставник, другите колеги от педагогическия състав и спазва политиките и етичния кодекс на училището.
16. Подпомага работата на учителя в часовете.
17. Подпомага работата на учителя, като съдейства при организация на междучасията, извънкласни дейности, взаимодейства с учениците по подходящ начин в подкрепа на учителя.

Оценката на 11 от 17 твърдения е изцяло в положителния спектър, което сочи, че студентите изпълняват задълженията си в хода на практиката съобразно очакванията на учителите-наставници и вменените им функции. С най-голям дял категорично положителни отговори са оценени твърденията, свързани с демонстрирането на уважение към учителя-наставник, другите колеги и спазването на етичния кодекс на училището (97,1% отговори *да*), навременно осъществяване на планираните дейности, създаването на мотивираща учебна среда в часовете и стимулиране на учениците за работа (91,4% отговори *да*), подготовката на стажант-учители за реализацията на планираните часове със съдействие от учителя наставник и съобразяването с посочените от него корекции (88,6% отговори *да*).

Доколкото всички твърдения в междинния доклад са оценени основно положително от учителите, прави впечатление, че при някои от тях делът на изцяло положителната оценка (отговор *да*) е по-нисък в сравнение с други и, съответно, по-голям е делът на отговорите *по-скоро да*, което говори за наличие на недостатъчна формираност на умения или за изпълнение на тези задължения в степен, която не удовлетворява напълно учителя-наставник.

С най-висок дял несигурност на положителната оценка е твърдението, свързано с това дали студентът съблюдава основни принципи в урочната работа като нагледност, активност, достъпност, индивидуален подход, създаване на условия за трайно усвояване на знанията (42,9% отговори *по-скоро да*). Веднага след него се нареждат дейности като използването на разнообразни дидактически методи и средства, съобразени с нивото на познавателно развитие на учениците и поддържането на дисциплината в класа по време на часа и в междучасията (с 34,3% отговори *по-скоро да*). Въпреки цялостно положителните оценки 65,7% – категорично *да*) от учителите-наставници на изпълнението на тези дейности наличието на „колебания“ в техните отговори не бива да бъде пренебрегвано, защото именно тези колебания могат да се възприемат като сигнал за необходимост от усъвършенстване на подготовката на студентите в съответните области и за необходимост от осигуряване на повече практически занимания, в рамките на които студентите да усъвършенстват съответните умения. Особено значим е фактът, че това са дейности, пряко свързани с реализацията на учебно-възпитателния процес, а именно – изискванията към урочната работа, използването на разнообраз-

ни методи и средства и поддържането на дисциплината. Това са ключови за педагогическата подготовка умения и студентите би следвало да ги притежават и да могат да ги приложат в рамките на преддипломната практика и в последствие в своята работа като учители.

Както и при оценката на теоретико-практическата подготовка, и тук негативните оценки за изпълнението на студентите са относителна рядкост. Само двама учители са посочили, че студентите по-скоро не са подкрепили тяхната работа в часовете и работата им в междучасията и организирането на извънкласни и извънучилищни дейности.

Тези разсъждения кореспондират и с достигнатите резултати от анализа на отворените въпроси към учителите-наставници. Само 24,3% от 35-те учители наставници са се възползвали от възможността да добавят допълнителен коментар при откритите въпроси в *междинния доклад* (Приложение 3)¹³. 22% се отнасят до характеристики, които студентите са проявили в процеса на своята преддипломна практика. В голяма степен те попадат в изцяло положителния спектър на скалата, (*„Много отговорна и амбициозна. Създава отлична атмосфера по време на час. Много добро отношение към учениците. Отлично разпределя дейностите по време на урок“*). С цел по-ясното представяне те могат комплексно да се изведат по следния начин: проява на отговорност, старание при различни дейности; активност; умения и желание за работа и проява на добро отношение към учениците; умение за създаване на отлична атмосфера по време на учебен час; отлично разпределение и планиране на урока, както и дейностите по време на неговото осъществяване; използване на разнообразни дейности и методи; проява на спокойствие, отзивчивост и отлична подготовка; притежание на мотивация и професионална компетенция; умение и проявление на уважение и търпение към учениците. Независимо че много малък дял от изследваните лица са счели за необходимо да оставят този допълнителен коментар, без да формулираме генерални обобщения, следва да отчетем тези данни и като фактор за добрата фундаментална и профилирана подготовка на студентите в рамките на четиригодишното им следване.

Един от допълнителните коментари, обаче, е изцяло негативен и насочва към липсата на добра концентрация и практика за овладяване и приложение на високите теоретични знания при студента (*„Необходима е по-добра концентрация и практика за овладяване и приложение на добрите теоретични знания. Желанието е водещо при реализацията в работния процес, който е много динамичен, разнороден и целенасочен. Доближаването до ниво НУП е трудно и еднообразно“*). В противоположност представените положителни коментари показват изиявяването на добрата академична подготовка на студентите в комплект с личностни качества, необходими за професионална педагогическа реализация. Наличието на една препоръка корес-

¹³ Отново автор на анализа е гл. ас. д-р Марияна Ив. Илиева.

пондира в известна степен с гореизложеното по отношение на уменията на студентите за оценяване на учениците и приложението на различни похвати за получаването на обратна връзка от тях в учебната дейност (*„Бих препоръчала повече внимание към екипната работа и повече дейности за т.нар. „обратна връзка“ и резултатност от работата“*).

Като цяло в резултат на данните, получени от междинните доклади, може да се каже, че учителите-наставници оценяват сравнително високо както подготовката на студентите, така и изпълнението на задълженията им в хода на преддипломната педагогическа практика. Докато взаимодействието с учителя е на добро ниво, то реализацията на учебно-възпитателния процес в разнообразни негови параметри би могло да се подобри, като се подсили подготовката на студентите и най-вече се осигурят повече възможности за практически занятия.

Оценката на учителите-наставници за работата на студентите по време на държавната преддипломна практика включва и попълването на *финален доклад*, в който те могат да дадат в свободна форма своето мнение и оценка за работата на студента след приключване на практиката. Финалният доклад се изисква съобразно нормативните разпоредби, уреждащи педагогическия стаж на студентите. Основната му функция в портфолиото е учителят да може пълноценно, изцяло след приключване на практиката, да сподели своето мнение по въпроси, свързани с подготовката на студента, неговата работа в базовото училище, необходимостта от допълнителна подготовка и други.

Въз основа на направения анализ следва да се формулира заключението, че академичната подготовка на студентите е на високо ниво. Въз основа на това следва да определим, че отговорите на учителите-наставници категорично попадат в положителния спектър на скалата. В контекста на определението за получена много добра теоретична, методическа, а някои от тях посочват и практическа подготовка, учителите-наставници поставят като основен фактор за бързата адаптация проявата на компетентност, умения и съответно високи постижения при реализирането на различни педагогически дейности в рамките на протичането на практиката от страна на стажант-учителите (*„Стажантката притежава отлична педагогическа подготовка. Познава компонентите на учебните програми и спецификата на учебните предмети, които преподава“*). Независимо от това двама от учителите-наставници посочват в своите коментари необходимостта от повече практически занятия.

И ако по отношение на подготовката на студента за педагогическа дейност оценките се определят като *много добра* и *отлична академична подготовка*, то относно цялостното представяне на стажант-учителя оценките са по-ясно конкретизирани, което дава възможност да се открият няколко аспекта, на които са акцентирали учителите-наставници. В оценката на **цялостното представяне на студента** бихме могли да отличим коментарите в три посоки, а именно:

- по отношение на качествата, които притежават – мотивация и старание;

- по отношение на работата – предварителна подготовка, планиране на отделните уроци и успешно реализиране на учебния процес;
- по отношение на работата с учениците – с акцент върху взаимодействието и общуването с тях, проява на такт и позитивното отношение.

Важно е да се посочи, че общата оценка на работата на студента е в положителния спектър на скалата, като само две оценки са с негативен резултат и съответно попадат в противоположния-отрицателния спектър на скалата. Поставянето на негативната оценка е обоснована като цяло с недостатъчната педагогическа подготовка от страна на студента (*„Подготовката за работа е недостатъчна, часовете не са добре планирани, недостатъчно планирани задачи към урока“*). В голяма степен оценката е комплексна и би могла по-ясно да се представи чрез написаното от един от базовите специалисти – (*„Планира и подготвя дидактическия материал по методическите единици, разработва компетентно уроците, осъществява контакт и проявява отговорност към учениците, родителите, колегите. Проявява педагогически умения“*).

Независимо от поставените оценки относно подготовката и работата на студента в хода на стажантската практика по-голямата част от учителите-наставници формулират и конкретни препоръки за подобряване на работата му. От всички, 35 на брой, само 11,1% попадат в неутралния спектър на скалата, като не дават никакъв отговор. Анализът и конкретните данни предпоставят възможност да се диференцират в няколко аспекта, като един от тях се отнася до достигнати компетенции, но и потребността от тяхното усъвършенстване, като в рамките на това са:

- изготвянето на план-урок;
- използване на разнообразни методи по време на учебния час;
- употреба на стратегии за поощряване на ученици за проява на творчество, самостоятелност и самоконтрол;
- техники за владеене на дисциплината на учениците.

В следващите аспекти обособяването е по следния начин:

- увереност във възможностите си и в работата си; изразяване на емоционалност в малка степен.
- усъвършенстване във взаимодействието си и общуването с учениците; увереност в работата си, за да се достигне овладяване на класа, контролиране, дисциплина и задържане на вниманието; строгост и взыскателност.
- повече педагогически опит, с идея за необходимост от увеличаване на практическите занятия по време на университетското си образование по специалността.
- потребност от общообразователна подготовка; усъвършенстване на методиката по български език.

В изложението до момента, в отделните аспекти, идеята за потребност от увеличаване на часовете за практически занятия се очертава като генерална. В контекста на това са някои допълнителни коментари, от общо 11, към финалния доклад, като единият от тях е именно по посока на тази необходимост. Останалите допълват своя финален доклад, като насочват вниманието към високата педагогическа компетентност и личностни качества („*Методически добре подготвена, сериозна и отговорна. Търпеливо и съзнателно подхожда към разработването на темите. Активна и отворена за нови идеи. Проявява уважение към учениците*“). При анализа на отворените въпроси прави впечатление проявата на амбиция и мотивация в студентите за реализация в учителската професия.

Четвъртата изследователска задача е свързана със **степеня на готовност на стажант-учителите да започнат работа в училище и на лице ли е желание от тяхна страна да постъпят в базовото училище, ако имат такава възможност**. Източници на информация тук са Бланката за оценка на стажантската практика, попълнена от 36-имата студенти, и на финалните доклади на 35-имата учители¹⁴.

Висшето образование представлява сериозна инвестиция на средства и усилия и възможността за реализация по завършената специалност е от особено значение. Тази реализация е свързана, от една страна, с обективни фактори като състоянието на пазара на труда в съответния сектор, а от друга – с желанието на младите хора активно да търсят работни места и да се интегрират в областта, в която са получили висше образование. Ето защо интерес представлява до каква степен завършилите през 2018 г. студенти изявяват желание да търсят и намерят работа като учители. Като част от оценката на практиката на стажант-учителите беше зададен въпроса дали биха кандидатствали, ако в базовото им училище се открие работно място? Макар и ограничен като формулировка този въпрос дава първоначална представа за намеренията за реализация в системата на училищно образование. Факт е, че почти всички студенти (без един) препоръчват своите базови училища за приемане на студенти и в следващите години, което говори, че като цяло имат положително отношение към конкретната образователна институция. Това е своеобразна оценка и за добрия подбор на училищата, с които работи Факултетът по педагогика. В такъв случай, при наличие на работно място в нея, би могло да се очаква, че те ще кандидатстват и ще се опитат да се реализират като учители в среда, която вече познават от практическото си обучение.

За съжаление получените данни показват една малко по-различна картина (фиг. 9).

¹⁴ Обработката на отговорите е направена от доц. д-р Йонка Първанова.

Фиг. 9

Както се вижда, едва 45,7% от стажант-студентите категорично заявяват, че биха кандидатствали за свободно работно място в своето базово училище. Към тях могат да се добавят и онези 25,7%, които посочват отговор *по-скоро да*. Липсата на категоричност на отговора в тази група може да се дължи на все още неизчистени житейски планове, желание за продължаване на образованието в по-висока степен или на естествено търсене на друго подходящо от гледна точка на студента поприще. Факт е, че 8,6% категорично посочват, че не биха кандидатствали за работно място в базовото училище, а 5,7% – по-скоро не биха желали да работят там. Интересно би било да се установи дали има промяна в мнението преди и след провеждането на практиката? Дали попадането в реалната училищна атмосфера не „разбива“ илюзиите на бъдещите учители за условията и начина на работа в нея? Налице са и 14,3%, които откровено посочват, че не могат да преценят и да дадат отговор на поставения въпрос. При тях все още няма формиран уклон (за или против) реализацията като учител в базовото училище.

Желанието за реализация на завършващите студенти в образователната система е от особено значение за бъдещата им професионална дейност. От друга страна, стои и въпросът за тяхната готовност за включване в училище, която е резултат от цялостната им теоретико-практическа подготовка в рамките на бакалавърската степен. Доколкото учителите наставници познават добре практическата реалност на училището и работата на прикрепения към тях стажант-учител, именно те са лицата, които биха могли най-обективно и пълноценно да преценят в каква степен студентът е готов да се впише ефективно и адекватно в училищната среда.

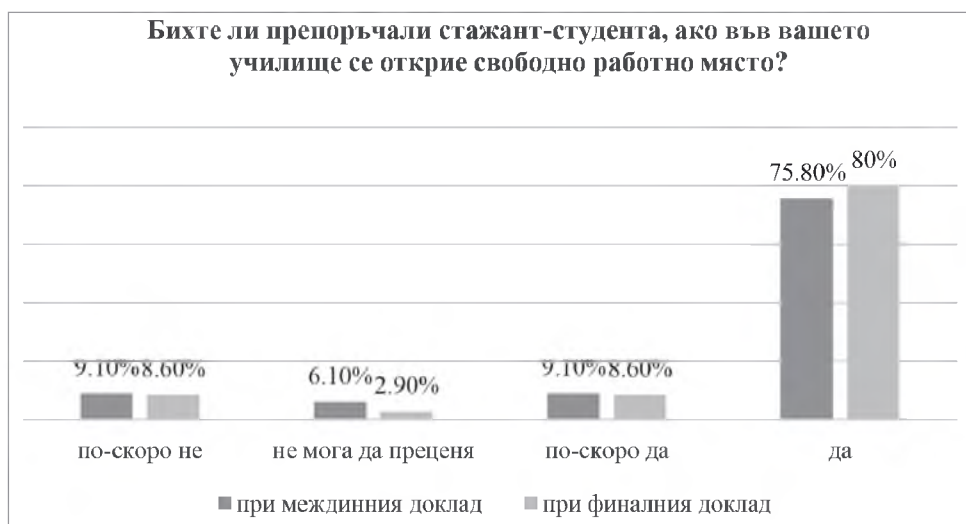
В обобщение на анализа на откритите отговори относно готовността на студента за работа следва да се определи становището, че те са в рамките на положителния спектър от скалата, защото 35-имата учители наставници във финалния доклад в голяма степен отговарят положително¹⁵. Според един от тях, въз основа на подготовката и проявеното в рамките на преддипломната практика желание, студентът може да започне своята професионална кариера под ръководството на учител наставник. По-голямата част от останалите са категорични, че студентът е готов да започне работа в училище (*„Студентката е готова да започне работа в училище. Владее аудиторията, умее да поставя задачи и да изисква. Отделя необходимото време и внимание, за да планира урочната работа“*). Все пак 17,4% от учителите наставници, без да изразят ясно отрицателна позиция по отношение на готовността на студентите за работа, посочват необходимостта от различни условия и потребности. Комплексно те се отнасят до: необходимост от по-голяма увереност; по-задълбочена подготовка, особено по български език и литература; повече практическа и при възможност продължителна практика, което е предпоставка за преодоляване на неувереност, както и за овладяване маниера и езика на достъпност към обучаваните; формиране на способност за оказване на помощ и едновременно извличане и получаване на необходимата информация обратно; като цяло работата с повече деца, защото овладяването им би създало трудности.

Един от отговорите насочва вниманието към мнението доколко един млад току-що завършил човек би могъл да се отдаде на учителската професия и в каква степен. То намира отговор в следната написана мисъл: *„Стажант-учителят има нужната подготовка и може да започне работа в училище. Трудности в работата винаги има, но отношението на колегата е положително и трудностите ще бъдат преодоляни“*, а това би могло да се определи и като мотивация за професионално усъвършенстване.

Оценката на готовността на студента за вписване в училищна среда може да се изрази и чрез готовността на учителя наставник да го препоръча за заемане на работно място в съответното базово училище, ако такова се открие¹⁶. Този въпрос към учителите наставници е включен както в междинния, така и във финалния доклад и дава възможност да се види дали има някаква промяна в оценката му за подобна препоръка (фиг. 10).

¹⁵ Анализът е на гл. ас. д-р Марияна Ив. Илиева.

¹⁶ Обработката на отговорите е направена от доц. д-р Йонка Първанова.

Фиг. 10

Както се вижда, учителите-наставници в значителна част категорично биха препоръчали своя стажант-учител за заемане на свободно работно място в базовото училище. Този дял дори отбелязва леко повишение от почти 5%, докато отговорът *не мога да преценя* намалява значително от междинния към финалния доклад. Едва 8,6% от учителите посочват във финалния си доклад, че по-скоро не биха препоръчали стажант-студента за заемане на работно място в тяхното училище. Групата на положителните, но колебаещи се отговори (*по-скоро да*) е между 9,10 и 8,6%, като дава индикации, че макар като цяло да оценяват готовността на студента за работа положително, тези учители биха имали определени резерви при препоръчването на стажант-учителя. На какво се дължи това, не може да се даде отговор в настоящото изследване, но би могло да се предположи, че е свързано с оценките на готовността на студента за работа, и по-точно главно с препоръки за подобряване на определени области от неговата работа и с впечатлението, което самият стажант-учител е оставил по време на практическата си работа.

Като цяло на базата на представените по-горе данни може да се каже, че учителите-наставници оценяват високо готовността на студентите да започнат работа в училище и в голямата си част (80%) биха ги препоръчали за заемане на щатна длъжност в тяхното училище, макар че при някои са налице резерви. Същевременно, само 45% от тези студенти са категорични, че биха кандидатствали за такава щатна длъжност в базовото училище, което сочи, че е налице диспропорция между гледните точки на студентите и на учителите-наставници. Към момента като че ли училищната система в по-голяма сте-

пен е готова да приеме завършващите студенти, отколкото самите студенти да стартират професионалната си реализация в нея.

Изключително голям обем от работа бе извършен по подготовката на стажантската практика съгласно новите изисквания. Това обстоятелство, както и необходимостта от установяване на ефекта от тази работа, наложи да бъдат изследвани всички участници, **включително и университетските преподаватели**¹⁷. Анализирани са отговорите на всички 16 преподаватели, попълнили анкетната карта.

При осъществяването на всяка дейност един от ключовите ресурси е информационният. В този контекст е и първият въпрос в бланката на анкетната карта, а именно: *„Въз основа на вашето наблюдение (главно от изпитния урок, но не само), доколко предварителната информация за практиката е достатъчна за студентите, за да се справят успешно?“*. Доминиращият отговор – над 62,5% е, че информацията е била напълно достатъчна, а на 25% им и трудно да преценят, вероятно доколкото нямат пълен поглед върху процеса, тъй като не присъстват на този инструктаж. А иначе информацията по повод практиката започна да протича още от пролетта на 2017 г. по време на традиционния образователно-консултативен семинар със студенти „Академични хоризонти“. Преминава се през консултации с членове на комисията по практическата подготовка на студентите в специалност Педагогика, за да достигне кулминацията си през март 2018 г., когато беше осъществен подробен инструктаж на студентите, какъвто по традиция се прави и от преди въвеждането на портфолиото. Подобна картина се проектира и в отговорите на следващия въпрос – *Според вас в каква степен настоящото портфолио, вече преминало тестване в реални условия, съдейства за оптималното протичане на държавната преддипломна практика (степенувайте всеки от посочените отговори като 1 – най-малко; 2 – малко; 3 – средно; 4 – много; 5 – най-много)*. 62,5% посочват много, а 18,8% най-много като степен, насочена към приноса на така подготвеното портфолио за успеха на практиката. Само 6,3% са посочили най-малко. Процентът е незначителен, но той вероятно се дължи или наистина на разочарование, или на убеждението, че не инструментите, а хората, които ги прилагат, не го правят добре. Все пак е впечатляващ високият процент на одобрителни отговори за първото провеждане на практиката чрез този нов инструмент. Това определено е мотивиращо за последващите издания, в т.ч. и от гледна точка на тяхното усъвършенстване.

Относно трудностите, които от гледна точка на университетските преподаватели срещат студентите в ролята на стажант-учители (*„Съгласно информацията, която сте получили от участниците в държавната преддипломна практика, стажант-учителите (студентите) срещат трудности при:*

¹⁷ Анализът на мнението на преподавателите е направен от доц. д-р Владислав Господинов.

степенувайте всеки от посочените отговори като 1 – най-малко; 2 – малко; 3 – средно; 4 – много; 5 – най-много“), те са главно в четири направления (отговор *средно*), макар и да не доминират на фона на останалите отговори:

- първоначалната адаптация (12,5%),
- изготвяне на работния график (12,5%) и
- попълване на дневника на стажант-учителя (25,0%) и, разбира се,
- по време на изнасянето на уроци (12,5%), но не и
- по време на изпитния урок (6,3%).

Вероятно тогава студентът вече е придобил необходимия опит и самочувствие. Като цяло според анкетираните преподаватели: *много* от практикантите срещат трудности при попълване на дневника на стажант-учителя (6,3%), при попълване на бланката от наблюдение на часа (12,5%), подготвяне на план на урока (6,3%) и при попълване на бланката за самооценка (6,3%). Честотата на тези отговори е малка (един до двама човека ги застъпват).

Вероятните причини за горепосочените отговори, макар и непораждащи тревога, съобразно получените стойности са:

Новост (за първа година се въвежда) на дневника на стажант-учителя, но вероятно и трудност да се разграничи личното от публичното, доколкото става въпрос за подобен жанр. Няма дадени предварително, а и в хода на практиката конкретна структура и насоки за попълването му. Това е част от възможността и за творческа изява на студентите и чрез документите, освен до определена степен при подготовката на уроците, доколкото другите бланки канализират много точно изискващото се от студента. Примерите за дневници са разнообразни, но не липсват и такива, които показват „намигване“ към процеса.

В епохата на глобализма, смесването на жанрове, култури и т.н. хората все по-трудно отграничават нещата, още повече че в живота те преливат едно в друго. Но за целите на науката и практиката бъдещият специалист е необходимо да може да идентифицира, да моделира. В този контекст проблеми с бланките за протоколи и за изнасяне на уроци винаги ще има. Важното е да се минимизират.

За бланката за самооценка е обяснимо, доколкото съществува в повечето случаи страх у студентите, че самооценката им може да повлияе на оценката върху практиката.

Как стои въпросът с гледната точка на преподавателите относно трудностите, които срещат учителите-наставници? Формулираният към тях въпрос е: *Съгласно информацията, която сте получили от участниците в държавната преддипломна практика, къде учителите-наставници срещат трудности при (степенувайте всеки от посочените отговори като 1 – най-малко; 2 – малко; 3 – средно; 4 – много; 5 – най-много).* Само по една възможност е посочен отговорът (6,3%) *най-много* – при изготвяне на финалния доклад. Срещу отговора междинен доклад, финален доклад и оценяване на студента по време на изпитния урок оценка *средно* са дали 3-има преподаватели

(18,8%) (по 6,3% за всеки отговор). Като цяло по отношение на междинния и на финалния доклад доминират отговорите *много рядко* (посочени съответно от 3 и 6 човека, т.е. 18,8% и 37,5%) и *рядко* (6 и 10 човека, т.е. 37,5% и 62,5%).

На въпроса *Какви проблеми срещнахте в рамките на държавната преддипломна практика (посочете накратко, ако е имало такива)?* от 16 преподаватели от факултета 9 са попълнили този въпрос и от своя страна посочват, че не са срещнали особени трудности в хода на участието си в стажантската практика. Посочените от тях отговори са основно: „Не е имало проблеми“. Като един от отговорите заслужава повече внимание: „Ограничено време за детайлно и задълбочено запознаване с всяко приложение, част от портфолио и дневник за дейността на студента (учител-наставник)“. Макар и само един този отговор подсказва за сериозен проблем, какъвто е дефицитът на време, тъй като преподавателите се запознават с материалите, създадени по време на стажантската практика, по време на изпитния урок. Това, от една страна, е много кратко време и, от друга – в определена степен пречи на проследяването на изпитния урок изцяло. В този смисъл би следвало да се помисли за бъдеща оптимизация, като например междинно посещение на преподавателите (както има междинен доклад от учителя) – самите преподаватели, както става ясно по-нататък от изследването, го желаят, или оценяване на студента не непосредствено след изпитния урок, а един учебен час или повече по-късно, когато изпитваният екип ще има по-ясна представа за начина на попълване на документацията от страна на студента и учителя.

На въпроса *Кои са трите положителни неща, които бихте отбелязали по отношение на приключилата през май 2018 г. държавна преддипломна практика в специалност Педагогика (степенувайте по важност, като на първо място поставите най-важното)?* колегите преподаватели отговарят по следния начин: „Беше добре организирана“ – този отговор в различни вариации е поставен от 2/3 от участниците (62,5%) на първо място, но също така и на второ (18,8%), а дори и на трето място, тъй като се акцентира на портфолиото като важен инструмент, който е спомогнал за тази добра организация. На второ място сред посочените на първа позиция мнения е високата мотивация (18,8%) и добрата подготовка на студентите (6,3%), което може да се дължи както на мобилизацията на студентите в този финален за тях етап, имайки предвид, че те за първи път прокарват пътеката на този вариант на протичане на практиката, така и на обстоятелството, че този випуск е сред силните или др. Един човек е поставил на първо място усилията, вложени от всички участници: „Добра организация на всички лица, ангажирани в процеса по провеждането и финализирането на практиката“.

По отношение на оптимизирането на провеждането на преддипломната практика като цяло не остават безразлични и само 3-има колеги не дават предложения. Конкретният въпрос е: *В какви посоки евентуално виждате въз-*

можности за оптимизиране на държавната преддипломна практика в специалност Педагогика (степенувайте по важност, като на първо място поставите – най-важното и т.н.)? Тези предложения, разбира се, са фокусирани върху инструмента – портфолиото. Само 4-ма колеги (25,0%) са дали повече от едно предложение – (двама от тях, 12,5%, дори три). Най-много (31,3%) са предложенията по отношение намаляване на обема, включително чрез премахване на елементи или реструктурирането им. Желание за намаляване на обема на портфолиото, както вече стана ясно от изследванията с другите участници в процеса, в мнозинството си изказват и студентите и учителите. Практиката в другите две специалности – Социални дейности и Неформално образование – показва, че това е естествен процес и постепенно обемът намалява с от 1/3 до с 1/2. Но трябва да се има предвид, че в случая със специалност Педагогика възможностите не са много и големи, доколкото нормативните изисквания сериозно се наместват. Което от друга страна има и положителен потенциал в дългосрочен план – например възможност за възвръщане на статута на регулирана професия за учителската, след като има стандарти и строга регламентация. Бъдещето е това, което ще покаже. Другата основна линия, почти равностойна със споменатата вече, е ориентирана към предложение за междинно включване на преподавателя, което би помогнало за това да придобие по-ясна картина за хода на практиката на студента и от там по-обективна финална оценка. Междинното посещение е възможност за консултиране на студента с преподавателя (и не само), но и „генерална репетиция“ за изпитния урок, където изненадата обаче ще се загуби. Но защо трябва да се причиняват допълнителни емоции, особено негативни, в един толкова важен момент? Възможно е първоначално да се изпробва вариант, при който консултацията на студента и прегледът на хода на практиката да се осъществява в университета. По този начин би станало въпрос и за моменти, които студентът би се притеснил да сподели пред учителя. Определено подобна среща би трябвало да се направи и със самия учител. Възможно е скипът от преподаватели да си поделят ангажиментите. В едно от предложенията се предлага вариативност на елементи от портфолиото, т.е. студентите да дават свои предложения и начини на разработка, техния прочит.

Във въпрос 8 от анкетната карта преподавателите трябваше да посочат: *На основата на впечатленията ви доколко стажант-учителите (студентите) успяват да демонстрират (степенувайте всеки от посочените отговори като 1 – най-малко; 2 – малко; 3 – средно; 4 – много; 5 – най-много).* В анкетната карта са посочени 7 области, от които:

- адекватна понятийна употреба от областите на педагогическите, психологическите, управленските и методическите дисциплини (много – 43,8% и средно – 50,0%);
- умения за организиране на учебната работа в рамките на часа (много – 68,8 % и средно – 31,3%);

- поддържането на дисциплината в клас (*много* – 50,0% и *средно* – 43,8%);
- комуникативни умения с ученици, учители и други, имащи отношение към педагогическите взаимодействия часа (*най-много* – 18,5% и *много* – 68,8%);
- умения за методическо разработване на учебното съдържание (*най-много* – 12,5%, *много* – 56,3% и *средно* – 25,0%).

Средната степен доминира по отношение на умения за проверка и оценяване на учебните постижения на учениците (43,8%) и умения за работа с нормативни документи (50,0%). Именно тези две области са проблемни, тъй като при тях са посочени и присъстват и двете най-ниски степени, макар и със съответно 18,5% и 6,3%. Разбира се, тук хипотезите, които обясняват това състояние на нещата, биха могли да се формулират по няколко начина. На първи място с липсата на достатъчно опит у стажант-учителите в оценяването на постиженията на учениците и/или необходимостта от засилване на теоретичната подготовка, а също така и динамиката в промените на нормативните документи. Също така би могло да се предположи, че това мнение на анкетираните е провокирано от липсата на наблюдения по посочените позиции по време на изпитния урок, тъй като той – конкретният изпитен урок (както и повечето други нямат директна връзка с нормативната база), е свързан с преподаване преди всичко (което не изключва и оценъчния момент, разбира се, но по-рядко се случва в подобен тип урок).

Формирането на оценката по отношение на представянето на студента по време на изпитния урок е един от ключовите моменти в практиката. В този смисъл е важно какво точно оценяват университетските преподаватели. Предложена е възможност за степенуване на отговорите като 1 е най-малко; 2 – малко; 3 – средно; 4 – много, а 5 – най-много. А въпросът е: *Какво оценявате по време на изпитния урок?* От предложените възможности сумарно около 2/3 (общо 68,8%) от анкетираните отбелязват *много* и *най-много* по отношение на „наличие на съответствие между заложеното и реализираното“. Това е много обективна оценка, балансираща между традицията и креативността. Тъй като, от една страна, подчертава значимостта на организираността и последователността на процеса, защото, който не знае къде иска да отиде (т.е. не планира), ще стигне там, където не е очаквал, но от друга страна, дава и възможност за промени, които да се внасят според ситуацията, разбира се, варианти за още по-добро развитие на процеса. Сходни са стойностите по отношение на същите степени по твърдението „поддържането на дисциплината в клас“. Въпреки либерализацията в сферата на образованието дисциплината продължава да е важно условие за добри постижения. Насочването на децата и изискването да спазват определен ритъм и постоянство в усилията подпомага достигането до добри резултати. С най-висок процент (100% общо степени – *много* 25,0% и

най-много 75,0%) се отличава твърдението „използване на разнообразни подходи за мотивиране на учениците за пълноценно участие в образователния процес и постигане на добри резултати“. Съвременната динамична действителност предлага на децата изключително големи и разнообразни възможности, което поставя педагогическите специалисти в изключително сложна позиция. Защото те, от една страна, трябва да осигурят разнообразие, конкуриращо успешно това извън часа и извън училище, но, от друга страна, трябва да намерят баланс и да не се превърнат в своеобразни клоуни, защото в училището има място за забава, но то не е увеселително заведение. Сходна като акценти е позицията на анкетираните относно „ефективно разпределение на времето в час с оглед постигане на поставените цели“, съответно по степените *много* (43,8%) и *най-много* (56,3%). Значимостта на фактора време винаги е била много голяма, особено днес, когато динамиката на цивилизацията е ускорена, а концентрирането на учебно съдържание (често за сметка на възпитателната проблематика) поставя на огромно изпитание уменията в това отношение дори на педагози с голям опит. „Оценяване на постиженията на учениците в разнообразен контекст“ е друго ключово твърдение, което трябва анкетираните да степенуват. То е ключово, тъй като оценяването в класическия му вариант като изпитване пред дъската, например, не дава пълна картина на постиженията на учениците. За такава е необходимо те да бъдат включени в разнообразни дейности, които да дадат различни гледни точки на оценяващия (при това не само спрямо знанията) и той да има оптимална представа за постиженията на ученика в конкретния момент. Общо 43,8% и са посочили степените *много* и приблизително 31,5% *най-много*. Същите стойности, но разменени при двете степени, са получени по отношение на „способност на стажант-учителя да се владее“. Емоционалната интелигентност се превръща във все по-ценно качество във време на нарастване на девиациите в поведението. Съвременният педагог би трябвало да запазва спокойствие, да проявява емоционална интелигентност при все повече ситуации, които възникват в училище: агресия от страна на ученици, на родители, проблеми, провокирани от различността на участниците в процеса (различия в религиозен, етнически, социален, здравословен, полов и т.н. контекст). Много сходни са получените стойности при позициите „естествено поведение на стажант-учителя“ (43,8%), „използване от страна на стажант-учителя на разнообразни средства (учебник, тетрадка, книга, презентация, музика, образи – картини, фотографии и др.) и т.н.“ (50,0%). При „плавни преходи между отделните части“ доминира степен (50,0%). Значимостта на това е голяма и се отчита от всички останали участници – тяхното мнение попада в диапазона *средно* (25,0%) и *много* (31,5%). Сходна е картината при „осъществяване на междупредметни връзки“ – *средно* (43,8%) и *много* (25,0%) и *най-много* (31,5%).

Разбира се, акцентите, които поставят анкетираните преподаватели, са разнообразни и интересни, но с оглед на повишаване на обективността при оценяването на постиженията на стажант-учителя, улесняването на процеса като технически стъпки, съдържателни ориентири и увеличаването на прозрачността възниква въпросът за евентуално разработване на допълнителен инструмент (Скала за оценка), който да подпомогне процеса. В този контекст преподавателите бяха попитани следното: *Считате ли, че разработването на една подробна скала за оценка, която да ви се предоставя заедно с протокола за изпитния урок, би улеснила вашата работа по време на оценяването?* Възможните отговори са: „да, със сигурност“; „по-скоро да“; „нито да, нито не“, „не“ и „трудно ми е да преценя“. отговор „да, със сигурност“ е посочен от най-много участници (31,3%), а останалите отговори събират приблизително сходни стойности (12,5%) „да“ и 18,8% „по-скоро да“; 18,8% не дават предимство на „да“ или „не“, 12,5% отговорят с „не“, а един човек „трудно ми е да преценя“. По този начин общо 62,6% от отговорилите 16 попадат в гамата на отговорите, включващи частицата „да“. Като цяло резултатите показват необходимостта от разработването и апробирането на подобен инструмент макар и не с толкова категорично отбелязване на най-високата степен. Това е обяснимо с декларираната при предходен въпрос необходимост от намаляване на обема на портфолиото, което с прибавянето на такъв инструмент безспорно ще доведе до увеличаване. Друга причина за това равномерно разпределение са опасения на преподавателите доколко подобна скала няма да затрудни процеса и/или не включва неща, на които персонално държат.

Нерядко през годините, но и днес е дискуссионен въпросът и за броя на часовете, които студентите трябва да наблюдават. Въпреки това близо 68,8% от анкетираните университетски преподаватели са посочили, че броят им (15 към момента) не би трябвало да се променя, а други 18,8% са на мнение, че трябва да бъдат увеличени над нормативно заложените; на 12,5% им е трудно да преценят. По-различна е ситуацията при часовете за изнасяне на уроци вероятно поради това, че студентите са на прага на своята професионална реализация и необходимостта от повече практически дейности нараства. Мнозинството (56,3%) застъпва мнението, че броят на часовете, в които стажант-учителя е в главната роля, трябва да се увеличи при сегашни 22 часа, които са нормативно заложиени. Предложенията (общо 9 подадени) доминиращо са за още 10 часа допълнително практика (44,4%), а останалите – за 5 часа повече (33,3%), един човек (11,1%) предлага увеличение с 8 часа, и един човек – „да не се променя броят на часовете“. Практиката показва, че стажант-учителят „влиза в час“ и придобива самочувствие точно когато практиката трябва да приключи, а нерядко изпитният урок е преминал. В този смисъл е логично увеличаването на броя на часовете за изнасяне на уроци с 10 часа. Още повече, че това много

отчетливо се подкрепя и от учителите-наставници и от стажант-учителите на база на резултатите от изследванията с тях.

Относно цялостната оценка на проведената по този начин за първа година стажантската практика в специалност Педагогика (*Като цяло какви са впечатленията ви относно преминалата преддипломна педагогическа практика?*) колегията, взела активно участие, демонстрира добро ниво на реализъм и само/критичност. Общо 18,8% имат отлични впечатления, а други 50% от анкетираните имат много добри впечатления. Общо 25% поставят оценка „добър“. Част от оценката се базира и на впечатленията от учителите-наставници. Според 50% от преподавателите всички учители-наставници би трябвало да продължат и през 2018/2019 учебна година да бъдат базови специалисти, а 18,8% считат това за необходимо по отношение само на някои от тях. Останалите колеги срещат трудност при преценяване на въпроса. Тези резултати подсказват за стабилно ядро от базови специалисти – учители наставници, които осигуряват необходимото качество на практическата подготовка на бъдещите учители и същевременно по-високо ниво на неодобрение така да се каже в сравнение с студентите, което е обяснимо с много по-високата компетентност и опит на преподавателите. Подобна устойчивост се наблюдава и по отношение на членовете – университетски преподаватели на изпитната комисия – 43,8% от тях участват в процеса през последните 12 и повече години, а 12,5% – от осем до единадесет години, 25% – от четири до седем години, 12,5% – от една до три години, и един е за първа година. Доминиращо 62,5% от участниците в процеса са изпитали четирима студенти, 25% – петима студенти и 12,5% – трима. Като цяло, при евентуално въвеждане на Скала за оценяване и на инструмент оценяване на взаимодействието между стажант-учителя (студента) и учителя-наставник (титуляр) и междинно посещение, броят на студентите, с които ще бъде ангажирана всяка комисия, би било добре да бъде двама-трима.

Относно сектора за допълнителни бележки, препоръки или идеи по отношение на държавната преддипломна педагогическа практика са посочени две мнения:

- „Трябва да разработим портфолио с алтернативни работни листа и студентите да могат да избират кои да използват в работата си.“
- „Да се изисква обратна информация за впечатлението от взаимодействието между стажант-учителя (студента) и учителя-титуляр с цел онези от базовите учители, които две или три години получават позитивна оценка, да бъдат подходящо стимулирани от факултета или предложени за стимулиране от директорите или министъра на МОН.“

Изводи и обобщения

Студентите, учителите-наставници и колегите, членове на изпитните комисиии, в голяма степен дават положителна оценка на организацията и начина на провеждане на стажантската практика, както и на разработеното портфолио. Анализът на резултатите на отделните групи участници показва, че:

Студентите са удовлетворени от своята подготовка по фундаменталните и профилирани учебни дисциплини. По-голямата част от тях не са срещнали трудности в работата си с учителя-наставник, с класа или с ръководството и други членове на педагогическия състав. Голяма част от тях са се чувствали уверени при приложение на своите знания и по-точно при методите, подходите, принципите и средствата на обучение и възпитание, прилагани в училище. Същата увереност те имат при подготовката и планирането на часа и ефективното разпределение на времето в него с оглед постигане на поставените цели. Те обаче усещат празнина в подготовката си по отношение на пълноценното и ефективно взаимодействие с родители, колеги и други заинтересовани страни. Студентите не се чувстват подготвени и за оценяване на постиженията на учениците в разнообразен контекст, включително използването на различни видове оценяване съобразно поставените цели. Всичко това е знак за нас, преподавателите, на какво трябва да акцентираме при тяхната подготовка. Стажант-учителите дават висока оценка на екипа за предварителната подготовка и организацията по провеждане на стажантската практика. Висок е процентът на положителните оценки и по отношение базовото училище и техните учители-наставници.

Учителите-наставници оценяват високо теоретико-практическата подготовка на стажант-учителите от специалност Педагогика към Факултета по педагогика. Според тях те се съобразяват с изискванията, заложи в училищната документация, по време на стажуването, имат уменията да съставят план на темата съобразно спецификата на учебния предмет и поставените дидактически цели. Студентите успешно изпълняват задълженията си в хода на практиката съобразно очакванията на учителите наставници и вменените им функции, показват уважение към учителя наставник, другите колеги и спазват етичния кодекс на училището, навременно осъществяват планираните дейности, създават мотивираща учебна среда в часовете и стимулират учениците за работа. Въпреки положителните оценки учителите наставници отчитат и пропуските им в приложение основни принципи на обучение като нагледност, активност, достъпност, индивидуален подход, създаване на условия за трайно усвояване на знанията, при използването на разнообразни дидактически методи и средства, съобразени с нивото на познавателно развитие на учениците и поддържането на дисциплината в класа по време на часа и в междучасията.

Цялостната висока оценка за тяхната подготовка прави уверени учителите наставници, когато трябва да ги препоръчат за работа в училище.

Преподавателите, членове на изпитни комисии, също дават висока оценка на разработената портфолио и проведената стажантска практика. Последната е добре организирана, забелязва се висока мотивация и добра подготовка на студентите. Оценена е високо и ролята в процеса на учителите наставници. Разбира се, не липсват и препоръки и те са по посока на намаляване на обема, включително чрез премахване на елементи или реструктурирането им или дори разработване на алтернативни бланки, с цел студентите да имат възможност за избор. Своята оценка по време на изпитния урок те базират на наличие на съответствие между заложеното и реализираното, умението да поддържат дисциплината в клас и използване на разнообразни подходи за мотивиране на учениците за пълноценно участие в образователния процес и постигане на добри резултати. Налице са очертани предложения за междинно посещение/консултация на преподавателите и изработване на скала за оценка на изпитния урок.

В заключение разработеното портфолио за стажантската практика доказва своята навременност и необходимост. Направените положителни констатации са добра обратна връзка за постигнатото, а бележките и препоръките са повод за усъвършенстване. Така направената организация и начинът на провеждането на стажантската практика е много добра. Тя е доказала своята ефективност през времето и е показател за високото качество на обучението, което Факултетът по педагогика предлага на своите студенти от специалност Педагогика.

ЛИТЕРАТУРА

- Пенкова, Р., Д. Денков и Б. Господинов (2018) Професионални и социално-демографски характеристики на педагогическите специалисти (анкетно проучване). – *i-Продължаващо образование*, том 13 – <https://diuu.bg/emag/7187/> (посл. отв. на 20.03. 2019). [Penkova, R. D. Denkov i B. Gospodinov. (2018) Profesionalni i sotsialno-demografski harakteristiki na pedagogicheskite spetsialisti (anketno prouchvane). – *i-Prodalzhavashto obrazovanie*, tom 13 – <https://diuu.bg/emag/7187/> (posl. otv. na 20.03. 2019).]
- Наредба № 12 от 01.09.2016 г. за статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти (Обн. – ДВ, бр. 75 от 27.09.2016 г., в сила от 27.09.2016 г.) [Naredba № 12 ot 01.09.2016 g. za statuta i profesionalното развитие na uchitelite, direktorite i drugite pedagogicheski spetsialisti (Obn. – DV, br. 75 ot 27.09.2016 g., v sila ot 27.09.2016 g.).]
- Teaching careers in Europe. Access, progression and support. Eurydice report. Published: 2018-07-05 – <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/435e941e-1c3b-11e8-ac73-01aa75cd71a1/language-en> (посл. отв. на 22.03.2019).

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

БЛАНКА ЗА САМООЦЕНКА на дейността на стажант-учител по време на преддипломна педагогическа практика

.....
(трите имена на стажант-учителя)

стажант-учител В.....КЛАС В.....
(наименование на училището)

Уважаеми колега, настоящата самооценка на практическата Ви подготовка в рамките на държавната преддипломна педагогическа практика е от особено значение за Факултета по Педагогика и за подобряване качеството на организиране и провеждане на практическото обучение на студентите.

Моля, оценете посочените по-долу твърдения. Оценъчната скала включва:

4 – да

3 – по-скоро да

2 – по-скоро не

1 – не

Приложете бланката за самооценка в портфолиото си за държавната преддипломна педагогическа практика.

Благодарим Ви!

1. В хода на практическото обучение усвоих/задълбочих/разширих знанията си за:

1.1. Нормативната уредба на училището и на дейността на учителя.	1 2 3 4
1.2. Дидактическите, възпитателните и методически аспекти от дейността на учителя.	1 2 3 4
1.3. Спецификите на учениците от съответната възрастова група и ролята на учителя в управлението на техните взаимоотношения..	1 2 3 4
1.4. Основните специфики при работата с родители, колеги и други заинтересовани страни и субекти.	1 2 3 4
1.5. Методите, подходите, принципите и средствата на обучение и възпитание, прилагани в училище.	1 2 3 4

2. В хода на практическото обучение усвоих/задълбочих/разширих уменията си за:

2.1. Работата с присъщата на учителя документация.	1 2 3 4
2.2. Подготовката и планирането на час съобразно спецификите на учебния предмет и интересите и потребностите на учениците.	1 2 3 4

2.3. Реализирането на учебно-възпитателен процес във формална учебна среда.	1 2 3 4
2.4. Прилагането на разнообразни методи и средства на обучение и възпитание в специфичната възрастова група и съобразно нивото и потребностите на учениците и съобразно поставените дидактически и възпитателни цели.	1 2 3 4
2.5. Поддържането на дисциплината в клас.	1 2 3 4
2.6. Самонаблюдение и саморефлексия с цел подобряване на педагогическата ми дейност.	1 2 3 4
2.7. Използване на разнообразни подходи и похвати за мотивиране на учениците за пълноценно участие в учебния процес и постигане на добри учебни резултати.	1 2 3 4
2.8. Целеполагане в контекста на различни учебни предмети (в дидактически и възпитателен аспект).	1 2 3 4
2.9. Ефективно разпределение на времето в час с оглед постигане на поставените цели.	1 2 3 4
2.10. Оценяване на постиженията на учениците в разнообразен контекст и използването на различни видове оценяване съобразно поставените цели, особеностите на учениците и спецификите на учебния предмет.	1 2 3 4
2.11. Пълноценно и ефективно взаимодействие с родители, колеги и други заинтересовани страни.	1 2 3 4
2.12. Взаимодействие с учениците във формална и неформална среда и поддържане на пълноценни взаимоотношения с и между тях.	1 2 3 4

Допълнителен коментар:

Моля, споделете в свободен текст своите коментари, идеи или друга информация, касаеща протичането на Вашата практическа подготовка и резултатите от нея, ако има такива.

.....

.....

.....

ПРИЛОЖЕНИЕ 2

БЛАНКА за оценка на държавната преддипломна педагогическа/стажантската практика от

.....
(трите имена на стажант-учителя)

стажант-учител в.....клас в.....
(наименование на училището)

учител наставник:
(име и фамилия)

Уважаеми колеги,

Настоящата анкетна карта има за цел да проучи Вашето мнение и оценка за цялостното протичане на държавната преддипломна педагогическа практика. Информацията от нея е конфиденциална и ще бъде използвана единствено за подобряване на организацията и реализацията на практическото обучение на студентите във Факултета по педагогика.

Моля, отговорете на поставените въпроси максимално откровено и обективно, като използвате следната оценъчна скала:

- 4 – да
- 3 – по-скоро да
- 2 – по-скоро не
- 1 – не

Благодарим за съдействието!

1. По отношение на подготовката, разпределението и организацията на стажантската практика и взаимодействието с преподавателите, ръководещи процеса от страна на Факултета по педагогика:

1.1. Предварителната информация за съдържанието, начина на протичане и задълженията на студентите беше достатъчно ясна, подробна.	1	2	3	4
1.2. Взаимодействието ми с екипа преподаватели от университета беше пълноценно и адекватно за решаване на възникнали проблеми	1	2	3	4
1.3. Портфолиото за преддипломната педагогическа практика е достатъчно ясно и подробно, като осигурява пълноценното планиране и реализиране на практиката.	1	2	3	4

2. По отношение на протичането на преддипломната педагогическа практика в конкретното училище:

2.1. Базовото училище има работещи процедури за въвеждане на стажант-учителите в дейността на училището.	1 2 3 4
2.2. Учителят-наставник познава изискванията за провеждането на практическото обучение на стажант-учителя.	1 2 3 4
2.3. Учителят-наставник подкрепя и въвежда стажант-учителя в дейността на училището и в работата с класа.	1 2 3 4
2.4. Учителят-наставник подкрепя стажант-учителя в разработването на планове за учебни часове, когато това е необходимо.	1 2 3 4
2.5. Учителят-наставник споделя активно, пълноценно и достъпно своя педагогически опит със стажант-учителя	1 2 3 4
2.6. Учителят-наставник осигурява обективна, конструктивна и навременна обратна връзка процеса на педагогическата практика.	1 2 3 4
2.7. Учителят-наставник следи за навременното отразяване на дейностите на стажант-учителя в дневника за практиката.	1 2 3 4
2.8. Учителят-наставник изисква и коментира със стажант-учителите планове на часовете преди тяхното провеждане, като осигурява насоки, препоръки и коментари с цел тяхното подобряване.	1 2 3 4
2.9. Учителят-наставник подкрепя стажант-учителя в разбирането и справянето с дисциплинарни и други проблеми в хода на учебните часове.	1 2 3 4
2.10. Учителят-наставник съдейства и подкрепя комуникацията на стажант-учителя с колегите в училище, родители (ако е необходимо) и други партньори.	1 2 3 4
2.11. Класната стая в училището е обезпечена с техническите средства за преподаване.	1 2 3 4
2.12. Учителят-наставник създава у учениците положително отношение към стажант-учителя и утвърждава ролята му на „учител“.	1 2 3 4

Моля, като допълнение, посочете:

• Срещнахте ли някакви трудности в работата си с учителя-наставник? Ако да – посочете ги конкретно?

.....

• Срещнахте ли някакви трудности в работата и взаимодействието си с класа/учениците? Ако да – посочете ги конкретно.

.....

• Срецнахте ли някакви трудности в комуникацията си с ръководството на училището и/или други членове на педагогическия състав? Ако да – посочете ги конкретно?

.....
.....
.....

• Има ли нужда от допълнителни знания и умения, които студентите да усвояват в хода на своето обучение в университета, за да се справят по-пълноценно с държавната преддипломна педагогическа практика? Ако да – посочете ги конкретно?

.....
.....
.....

• Бихте ли препоръчали Вашият учител-наставник да бъде такъв и през следващата учебна година? Моля, аргументирайте се накратко.

.....
.....
.....

• Бихте ли препоръчали базовото училище, в което бяхте на практика, да бъде такова и през следващата учебна година? Моля, аргументирайте се накратко.

.....
.....
.....

• Ако в институцията, където проведохте своята държавна преддипломна педагогическа практика, се открива ново щатно работно място, то бихте ли кандидатствали за него? Моля оградете избрания отговор.

- ✓ да
- ✓ по-скоро да
- ✓ не мога да преценя
- ✓ по-скоро не
- ✓ не

Допълнителен коментар:

Място за допълнителна информация, препоръки и коментари, които искате да споделите с комисията по държавната преддипломна педагогическа практика.

.....
.....
.....

ПРИЛОЖЕНИЕ 3

МЕЖДИНЕН ДОКЛАД за работата на

.....
(трите имена на стажант-учителя)

стажант-учител в(ъв) клас в

.....
(наименование на училището)

по време на държавната преддипломна педагогическа практика

Уважаеми колега,

Настоящият доклад има за цел да покаже Вашето експертно мнение за дейността на стажант-учителя, с когото работите през настоящата учебна година. Той ще послужи на членовете на изпитната комисия да формират обективно мнение за неговата работа в хода на държавната преддипломна практика.

Мнението Ви, отразено в настоящия доклад, е **конфиденциално и не се представя на стажант-учителя**. Моля, предайте попълнения доклад на председателя на изпитната комисия в началото на провеждането на изпитния урок. Становището си изразете, като зачертаете с X или оградите в кръг O една от съответните цифри, която съвпада с Вашето мнение.

Моля, попълнете доклада след като стажант-учителят проведе **първите 12 учебни часа** от задължителните 22, предвидени в неговия график.

Посочете в каква степен посочените по-долу твърдения се отнасят за стажант-учителя, с когото работите. Оценъчната скала включва:

4 – да

3 – по-скоро да

2 – по-скоро не

1 – не

Благодарим Ви!

1. Теоретико-практическа подготовка на стажант-учителя

1.1. Притежава добра педагогическа подготовка	1	2	3	4
1.2. Познава основните съдържателни компоненти на учебните програми по предметите, по които преподава.	1	2	3	4
1.3. Може да състави план на темата, съобразно спецификата на учебния предмет, поставените дидактически цели	1	2	3	4

1.4. При педагогическите взаимодействия умее да отчита възрастовите особености на учениците.	1 2 3 4
1.5. Притежава добри познания и умения за боравене с документацията, регламентираща функционирането му като стажант-учител	1 2 3 4
1.6. Съобразява се с изискванията, заложи в училищна документация по време на стажуването си.	1 2 3 4

2. Изпълнение на задълженията в хода на държавната педагогическа практика

2.1. Отнася се отговорно към задълженията си, като планира предварително и съгласува с учителя-наставник дейността си.	1 2 3 4
2.2. Навреме осъществява планираните и съгласувани с учителя-наставник дейности	1 2 3 4
2.3. Подготвя и представя на учителя-наставник план по темата няколко дена преди реализирането на урока.	1 2 3 4
2.4. Отчита предложените корекции и коректно ги отразява в плана.	1 2 3 4
2.5. Формулира адекватни дидактически и възпитателни цели на урока.	1 2 3 4
2.6. Подготвя се за реализацията на всеки планиран урок, като търси съдействие от учителя-наставник с цел по-ефективно постигане на поставените дидактически и възпитателни задачи.	1 2 3 4
2.7. Съблюдава основни изисквания към урочната работа като: нагледност, активност, достъпност, индивидуален подход, създава условия за трайно усвояване на знанията, придобиването на умения и др.	1 2 3 4
2.8. Използва разнообразни възпитателни методи и средства при реализирането на планираните уроци, като се съобразява със спецификата на класа.	1 2 3 4
2.9. Използва разнообразни дидактически методи и средства като се съобразява с нивото на познавателно развитие на учениците.	1 2 3 4
2.10. Установява благоприятна работна дисциплина в класа по време на учебния час.	1 2 3 4
2.11. Поддържа дисциплината в класа по време на часа и в междучасията	1 2 3 4
2.12. Създава мотивираща учебна среда в часовете с цел стимулиране ученето на учениците, отнася се към учениците с уважение, създава с тях позитивни отношения.	1 2 3 4
2.13. Осигурява на учениците адекватна, стимулираща и своевременна обратна връзка за техните постижения.	1 2 3 4
2.14. Разпределя учебните дейности съобразно дидактическите и възпитателни цели, тематичното съдържание и възможностите на учениците	1 2 3 4
2.15. Демонстрира уважение към учителя-наставник, другите колеги от педагогическия състав и спазва политиките и етичния кодекс на училището.	1 2 3 4
2.16. Подпомага работата на учителя в часовете	1 2 3 4
2.17. Подпомага работата на учителя, като съдейства при организация на междучасията, извънкласни дейности, взаимодейства с учениците по подходящ начин в подкрепа на учителя.	1 2 3 4

Забележки и допълнения:

Моля, споделете в свободен текст Ваши допълнителни наблюдения и мнение за работата на стажант-учителя, ако те не са отразени във формулираните по-горе твърдения

.....
.....
.....
.....

Ако в училището, където работите, се открие ново щатно работно място, то бихте ли препоръчали практикувалия под Ваше ръководство студент да го заеме? Моля, оградете избора отговор.

- ✓ да
- ✓ по-скоро да
- ✓ не мога да преценя
- ✓ по-скоро не
- ✓ не

Дата:

Подпис:.....

//

име и фамилия на учителя-наставник

ПРИЛОЖЕНИЕ 4

Финален доклад¹⁸ за работата на

.....
(трите имена на стажант-учителя)

стажант-учител в.....клас в.....
(наименование на училището)

Уважаеми колега,

Настоящият доклад има за цел представи Вашето мнение за резултатите от работата Ви със стажант-учителя, за неговия напредък или проблеми и да отрази вашите препоръки и предложения за бъдещото му развитие и за подобряване на практическата подготовка на студентите като цяло

Мнението Ви, отразено в настоящия доклад, е конфиденциално.

Моля, попълнете доклада след приключване на държавната практика на стажант-учителя след съгласуване с директора на училището.

Оценка на работата и резултатите на стажант-учителя.

Моля, споделете в свободен текст мнението си по поставените по-долу въпроси.

1. Как оценявате подготовката на стажант-учителя за практическа работа, получена в университета?

.....
.....
.....

2. Как оценявате работата на стажант-учителя по време на държавната преддипломна педагогическа практика като цяло? (подготовка за работата, отношение към учебния процес, планиране и реализиране на часове, взаимодействие с учениците, с родителите, с колегията в училище и др.)?

.....
.....
.....

¹⁸ Съгласно чл. 40, ал. 13, §3 от Наредба 12 от 1 септември 2016 г. за статута и професионалното развитие на учители, директори и други педагогически специалисти.

3. Има ли области от работата на стажант-учителя, които според Вас се нуждаят от подобрение? Ако да – посочете ги конкретно и дайте възможни препоръки за това?

.....

.....

.....

.....

4. Според Вас, в каква степен стажант-учителят е готов за започне работа в училище? Има ли някои аспекти от вашата дейност, в които стажант-учителя ще срещне повече трудности при адаптацията си към училището? Моля, посочете ги конкретно.

.....

.....

.....

Допълнителни коментари (ако има такива).

.....

.....

.....

.....

Ако в институцията, където работите се, открива ново щатно работно място, то бихте ли препоръчали практикувалият под Ваше ръководство студент да го заеме? Моля оградете избрания отговор.

- ✓ да
- ✓ по-скоро да
- ✓ не мога да преценя
- ✓ по-скоро не
- ✓ не

Дата:.....

Подпис учител-наставник:.....
/...../

Директор:.....
/...../

ПРИЛОЖЕНИЕ 5

АНКЕТНА КАРТА

**Уважаеми колеги,
участвали в комисиите
за държавна преддипломна педагогическа практика**

За първи път през академичната учебна 2017/2018 година държавната преддипломна педагогическа практика в специалност Педагогика беше реализирана съгласно новите нормативни изисквания. Портфолиото и цялата документация в него са подготвени в съответствие с тях.

Ето защо екипът от преподаватели в комисията, координираща практическата подготовка на студентите от специалност Педагогика при факултета, се обръща с молба да попълните предложената на вниманието Ви анкетна карта. Чрез нея се цели да бъде събрана емпирична информация относно преминалата държавната преддипломна практика в специалност Педагогика и нейното евентуално бъдещо оптимизиране.

Изследването е анонимно и резултатите от него ще бъдат използвани само за научно-практически цели. Към всеки въпрос е налична инструкция.

1. Въз основа на Вашето наблюдение (главно от изпитния урок, но не само), доколко предварителната информация за практиката е достатъчна за студентите, за да се справят успешно (посочете един от предложените отговори)?

- а) напълно недостатъчна
- б) недостатъчна
- в) по-скоро недостатъчна, отколкото достатъчна
- г) по-скоро достатъчна, отколкото недостатъчна
- д) достатъчна
- е) напълно достатъчна
- ж) трудно ми е да преценя

*2. Според Вас в каква степен настоящото портфолио, вече преминало тестване в реални условия, съдейства за оптималното протичане на държавната преддипломна практика (степенувайте всеки от посочените отговори като **1** – най-малко; **2** – малко; **3** – средно; **4** – много; **5** – най-много)*

1 2 3 4 5

3. Съгласно информацията, която сте получили от участниците в държавната преддипломна практика, стажант-учителите (студентите) срещат трудности при (степенувайте всеки от посочените отговори като **1** – най-малко; **2** – малко; **3** – средно; **4** – много; **5** – най-много)

а) началния период на въвеждане в конкретното училище и респективно паралелка, обстановка като цяло	1 2 3 4 5
б) общуването с учителите-наставници	1 2 3 4 5
в) общуването с учениците	1 2 3 4 5
г) справяне с документацията по държавната преддипломна практика и по-конкретно при:	
✓ Изготвяне на графика за провеждане на практиката	1 2 3 4 5
✓ Попълване на дневник на стажант-учителя	1 2 3 4 5
✓ Попълване на протоколи от наблюдаваните часове	1 2 3 4 5
✓ Подготвяне на план на урока	1 2 3 4 5
✓ Бланката-самооценка на стажант-учителя	1 2 3 4 5
✓ Друг документ (посочете, ако има такъв):	1 2 3 4 5
✓ Трудно ми е да преценя за посоченото по отговор (г)	
д) изнасянето на уроци	1 2 3 4 5
е) по време на изпитния урок	1 2 3 4 5
ж) друго (посочете, ако има):.....	1 2 3 4 5
з) Трудно ми е да преценя	

4. Съгласно информацията, която сте получили от участниците в държавната преддипломна практика, къде учителите-наставници срещат трудности при (степенувайте всеки от посочените отговори като **1** – най-малко; **2** – малко; **3** – средно; **4** – много; **5** – най-много)

а) общуването със стажант-учителите (студентите)	1 2 3 4 5
б) справяне с документацията по държавната преддипломна практика	1 2 3 4 5
✓ Изготвяне на графика за провеждане на практиката	1 2 3 4 5
✓ Междинен доклад	1 2 3 4 5
✓ Финален доклад	1 2 3 4 5
✓ Трудно ми е да преценя за посоченото по отговор (б)	1 2 3 4 5
в) При оценяването на стажант-учителите	1 2 3 4 5
г) Друго (посочете, ако има):	1 2 3 4 5
д) Трудно ми е да преценя	

5. Какви проблеми срещнахте в рамките на държавната преддипломна практика (посочете накратко, ако е имало такива):

.....

.....

.....

6. Кои са трите положителни неща, които бихте отбелязали по отношение на приключилата през май 2018 г. държавна преддипломна практика в специалност Педагогика (степенувайте по важност, като на първо място – най-важното и т.н.):

1.

2.

3.

7. В какви посоки евентуално виждате възможности за оптимизиране на държавна преддипломна практика в специалност Педагогика (степенувайте по важност, като на първо място – най-важното и т.н.):

1.

2.

3.

8. На основата на впечатленията Ви, доколко стажант-учителите (студентите) успяват да демонстрират 9 степенувайте всеки от посочените отговори като 1 – най-малко; 2 – малко; 3 – средно; 4 – много; 5 – най-много)

а) Адекватна понятийна употреба от областите на педагогическите, психологическите, управленските и методическите дисциплини	1 2 3 4 5
б) Умения за организиране на учебната работа в рамките на часа	1 2 3 4 5
в) Поддържането на дисциплината в клас	1 2 3 4 5
г) Умения за методическо разработване на учебното съдържание	1 2 3 4 5
д) Умения за проверка и оценяване на учебните постижения на учениците	1 2 3 4 5
е) Умения за работа с нормативни документи	1 2 3 4 5
ж) Комуникативни умения с ученици, учители и др., имащи отношение към педагогическите взаимодействия	1 2 3 4 5

9. Какво оценявате по време на изпитния урок? (степенувайте всеки от посочените отговори като **1** – най-малко; **2** – малко; **3** – средно; **4** – много; **5** – най-много)

а) Наличие на съответствие между заложеното в плана и реализираното	1 2 3 4 5
б) Поддържането на дисциплината в клас	1 2 3 4 5
в) Използване на разнообразни подходи за мотивиране на учениците за пълноценно участие в образователния процес и постигане на добри резултати	1 2 3 4 5
г) Ефективно разпределение на времето в час с оглед постигане на поставените цели	1 2 3 4 5
д) Оценяване на постиженията на учениците в разнообразен контекст	1 2 3 4 5
е) Способност на стажант-учителя да се владее	1 2 3 4 5
ж) Естествено поведение на стажант-учителя	1 2 3 4 5
з) Използване от страна на стажант-учителя на разнообразни средства (учебник, тетрадка, книга, презентация, музика, образи – картини, фотографии и др.) и т.н.	1 2 3 4 5
и) Плавни преходи между отделните части	1 2 3 4 5
й) Осъществяване на междупредметни връзки	1 2 3 4 5
к) Друго (посочете, ако има):	1 2 3 4 5

10. Считате ли, че разработването на една подробна скала за оценка, която да Ви се предоставя заедно с протокола за изпитния урок, би улеснила Вашата работа по време на оценяването? (посочете един от предложените отговори):

- а) Да, със сигурност
- б) Вероятно, да
- в) Вероятно, но се колебае
- г) Вероятно не
- д) Със сигурност, не
- е) Трудно ми е да преценя

11. Според Вас броят на часовете за наблюдение (съгласно нормативните документи в момента са 15 часа) трябва да се (посочете един от предложените отговори):

- а) увеличи с: часа
- б) намали с: часа
- в) да не се променя
- г) трудно ми е да преценя

12. Според Вас броят на часовете за изнасяне на уроци (съгласно нормативните документи в момента са 22 часа) трябва да се (посочете един от предложените отговори):

- а) увеличи с:часа
- б) намали с: часа
- в) да не се променя
- г) трудно ми е да преценя

13. Като цяло какви са впечатленията ви относно преминалата преддипломна педагогическа практика? (посочете един от предложените отговори)

- а) отлични
- б) много добри
- в) добри
- г) недобри
- д) лоши
- е) трудно ми е да преценя

14. Бихте ли препоръчали базовите специалисти – учители-наставници, да бъдат такива и през предстоящата академична учебна година? (посочете един от предложените отговори)

- а) да, за всички
- б) да, за половината
- в) да, за една трета
- г) не бих ги препоръчал
- д) определено не бих ги препоръчал
- е) трудно ми е да преценя
- ж) друго (посочете, ако има):

15. От колко време участвате в комисия по оценяване на студенти от държавната преддипломна практики в специалност Педагогика? (посочете един от предложените отговори)

- а) за първа година
- б) една–три години
- в) четири–седем години
- г) осем–единадесет години
- д) дванадесет и повече години

16. Колко студента изпитавте през тази академична учебна година в рамките на държавната преддипломна практика? (посочете един от предложените отговори)

- а) един
- б) двама
- в) трима
- г) четирима
- д) пет
- е) шест

Благодарим за оказаното съдействие!